

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра педагогіки і психології початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Виконала

Латишева Олена Володимирівна

магістрантка спеціальності

013 Початкова освіта

ОПП Початкова освіта

Науковий керівник:

ст. викладач **Шейко Г.Д.**

Допущено до захисту:

«___» _____ 2023 року

Завідувач кафедри _____

Дата захисту: «___» _____ 2023 року

Національна оцінка _____

Кількість балів: ___ Оцінка ECTS ___

Підписи членів комісії:

_____
_____
_____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ	7
1.1. Аналіз поглядів вітчизняної та зарубіжної психолого- педагогічної науки про формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до індивідуалізованого освітнього процесу.....	7
1.2. Сутнісна характеристика «індивідуалізованого освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами.....	21
1.3. Концептуальна характеристика індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.....	27
Висновки до 1 розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	34
2.1. Діагностика сформованості готовності майбутнього вчителя початкової школи до здійснення індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.....	34
2.2. Особливості формування готовності майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.....	47
2.3. Аналіз досвіду формування готовності майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.....	53
Висновки до 2 розділу.....	59
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Актуальність проблеми. До пріоритетних завдань сучасної освіти Нової української школи належить проблема індивідуалізованого навчання в інклюзивному середовищі. Такий важливий крок до індивідуалізації освітнього процесу пояснюється тим, що неможливо перенести схематичні форми, методи, прийоми і засоби навчання молодших школярів в роботу з дітьми з особливими освітніми потребами, але потрібно вміти ефективно їх поєднувати.

Актуальність реалізації індивідуалізованого навчання та виховання учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного класу в практику освітньої діяльності є зумовленою багатьма чинниками. По-перше, за статистичними даними кількість дітей з особливими потребами помітно зростає. Ця проблема постає не тільки в нашій державі, а й у всіх країнах сучасного світу. До прикладу, в Україні дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку понад 1 млн., а це становить приблизно 12% від загальної кількості дітей у державі. По-друге, на сьогоднішній день, в сучасному гуманістичному світогляді гловним є те, що суспільство намагається дати кожному учневі максимально сприятливі умови для розвитку і життєдіяльності. Водночас, ми маємо можливість спостерігати зміну ціннісних орієнтацій в сучасній освіті, визначення розмаїття кожної дитини, спричинене зміною освітньої парадигми на гуманістичну рівні, що означає доступність освіти абсолютно для всіх .

Індивідуалізованому навчанню та вихованню учнів в інклюзивному середовищі у розвинених зарубіжних демократичних країнах приділяється увагу вже кілька десятиліть. Нещодавно і наша держава приступила до її запровадження у шкільну практику. Тому, безумовно, в нашій країні ще немає достатньо напрацьовано

практичного досвіду, і не налагоджено повною мірою підготовку педагогів до роботи у інклюзивних класах.

Відповідно до нормативно-правової бази поточна політика нашої держави щодо виховання дітей з особливими освітніми потребами визначається Конституцією України (ст. 46, 53, 49), Законом України «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні», Національною програмою «Діти України», Законом України «Про охорону дитинства» (ст. 24-34), державною Національною програмою «Освіта (Україна XXI століття)» тощо.

Одним із важливих нормативно-правових документів щодо плану дослідження, описаний у публікації є Постанова Кабінету Міністрів України. А також Листи Міністерства освіти і науки України: «Про організацію інклюзивного навчання у середній школі» (від 18.05.2012 №1/9-384); «Про введення посади вихователя (асистента вчителя) в загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням» (від 28.09.2012 №1/9-694). Така серйозна увага з боку Міністерства освіти і науки України недвозначно свідчить, що інклюзивна освіта, у тому числі її реалізація через індивідуалізоване навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами, є дуже важливою та надзвичайно необхідною в новій українській школі. Тому будь-який майбутній спеціаліст тепер має отримати додатковий обсяг додаткових знань про особливі умови роботи з учнями в інклюзивному середовищі, а також особливості організації індивідуалізованого навчання та виховання в інклюзивному класі.

Стан дослідження проблеми: Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання проблеми формування готовності фахівця інклюзивного класу до організації індивідуалізованого навчання засвідчує, що питанням інклюзивної освіти займалася низка авторів, які розглядали різні її аспекти: філософія інклюзивної освіти та

концептуальні аспекти інклюзивної освіти (І. Зязюн, В. Кремінь, Н. Софій, Ю. Найда та ін.); вивчення проблем інклюзивного навчання та впровадження його в освітній простір (В. Бондар, Л. Даниленко, Е. Данієлс, М. Деркач, В. Засенко, А. Колупаєва, Ю. Найда, П. Придатченко, Т. Сак, Г. Сіліна, Н. Софійта ін.); аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інших країнах (А. Колупаєва, Г. Нікуліна, П. Таланчук та ін.). Насамперед, у контексті дослідження нами концептуальних основ окресленої проблеми, теоретичну базу склали наукові погляди Б. Гершунського, Д. Гришина, Н. Кузьміної, А. Маркової, Л. Мітіної щодо професійної компетентності педагога. Так, на думку вчених, «професійна компетентність педагога» є однією із суб'єктних властивостей, що обумовлює реалізацію ефективної професійної діяльності через індивідуалізацію навчання. Зокрема, наукові переконання Ю. Бойчука, Є. Бондаревської, В. Гриньової, Т. Іванової, Н. Крилової, В. Лозової, О. Пометун та ін., «професійну компетентність педагога» пов'язують з поняттям професійної культури.

Проте проблема формування готовності у майбутніх вчителів початкової школи до здійснення індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі недостатньо розроблена, а отже потребує спеціального вивчення.

Отже, необхідність більшого опрацювання та актуальність даної проблеми зумовили вибір теми дослідження *«Формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до організації індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі»*.

Мета магістерської роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні особливостей формування та стану сформованості готовності майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- Здійснити аналіз поглядів вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної науки про формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до індивідуалізованого освітнього процесу.
- Охарактеризувати сутність, зміст та концептуальні аспекти індивідуалізованого освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі.
- Продіагностувати стан сформованості готовності майбутнього вчителя початкової школи до здійснення індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі. Проаналізувати досвід та виокремити особливості формування готовності майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є професійно-педагогічна підготовка майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.

Предмет дослідження – особливості формування готовності майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.

Відповідно до поставлених об'єктивних та визначених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження:

- науково-теоретичні методи: (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення теоретичних знань для вивчення вітчизняних і зарубіжних психолого- педагогічних наук і практик з метою вдосконалення системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання та індивідуалізованого навчання дітей з особливими потребами, включаючи класні кімнати);
- емпіричні методи та методи дослідження: (анкетування, співбесіда, звітний досвід для діагностики підготовки підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими потребами);

- математичні методи: (обробка статистичних даних, класифікація для визначення якісного та кількісного показника підготовки майбутнього вчителя для здійснення індивідуалізованого навчання дітей з освітніми потребами).

Експериментальна науково-дослідна база. Дослідження проводилось на базі Путивльського ліцею №1 ім. Р. Руднева Путивльської міської ради.

Теоретичний зміст полягає у розкритті змісту та сутності ключового поняття «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі»; підтримати концептуальні особливості впровадження індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами та важливість ключових компетенцій для майбутніх фахівців, які працюватимуть в інклюзивному класі; визначені проблеми формування підготовки майбутніх учителів до впровадження індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі.

Практичне значення полягає в тому, що результати нашого дослідження можуть бути використані педагогами-початківцями та педагогами-практиками при взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами в освітньому процесі та при викладанні курсу «Основи інклюзивної педагогіки» в ЗЗСО.

Апробація матеріалів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднені на Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика» (16 листопада 2023 року, м. Глухів) .

Публікації з теми дослідження:

Латишева Олена Володимирівна Особливості формування готовності майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі. *Матеріали Всеукраїнського науково-методичного*

семінару «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика», 16 листопада 2023 р., м. Глухів.

Структура магістерської роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.

1.1. Аналіз поглядів вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної науки про формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до індивідуалізованого освітнього процесу

Психологічна енциклопедія трактує індивідуальність як унікальне поєднання людських характеристик, що виділяє її серед інших людей. Він проявляється в рисах характеру, темпераменті, звичках, специфіці інтересів, таких як пізнавальні процеси (почуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява), здібності, потреби, індивідуальний стиль діяльності (Шапар, 2007, с. 23-24).

Беручи до уваги дитину з особливими потребами, вартим уваги буде твердження Б. Ананьєва, про те, що «індивідуальність – це глибина особистості і суб'єкта діяльності. Саме пізнання педагогом глибини і мотивів діяльності представників цих категорій повинно складати основу інклюзивної компетентності педагога в здійсненні індивідуального підходу (Ананьєв, 2001, с. 34).

Так, вперше на науковій основі питання індивідуального підходу учнів дослідив засновник вітчизняної освітньої науки К. Ушинський, який наголосив, що головною умовою успішного навчання є врахування врахування віку. та психологічні особливості студентів. Педагогічний класик одним із перших побудував освітню систему, засновану на законах психологічного і фізіологічного розвитку, стверджував, що психологічні закони повинні базуватися на фізіології, а вивчення анатомії та фізіології людини має передувати вивченню психології, підкреслюючи, що він треба

спочатку знати це в усіх відношеннях» (Мойсеюк, 1999, с. 45-46).

Науковиця Н. Мойсеюк вважає, що індивідуальний підхід полягає в управлінні розвитком суб'єкта на основі поглибленого знання його особистості та умов його життя та передбачає пристосування форм і методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей суб'єкта, учень, щоб забезпечити спроектовану особистість. розвитку (Мойсеюк, 1999, с. 45).

Таким чином, без урахування індивідуальності, без реалізації індивідуального підходу до дитини неможливе індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими потребами в інклюзивному класі. Зокрема, в історії педагогіки відомий той факт, що система індивідуалізованого навчання передбачала роботу вчителя з окремим учнем, часто в домашніх умовах. Зокрема, у XVIII - XIX ст. вона була поширена серед багатих верств суспільства у процесі сімейного виховання. У XX ст. індивідуалізоване навчання стало формою додаткової роботи з дітьми, які через хворобу не можуть відвідувати аудиторні заняття. Найбільшого поширення індивідуалізоване навчання набуло на початку XX ст. у так званому Дальтон- плані, система якого була основана на наступних ідеях: самостійний розподіл учнями часу і порядку навчальної роботи за консультаційної допомоги вчителя, гнучка система організації і врахування індивідуального просування учня за результатами виконання завдань. У цій формі поєднувались індивідуалізація режиму і змісту навчальної роботи з діяльністю учнів у малих непостійних за складом навчальних групах.

Вітчизняні вчені В. Сухомлинський, Ш.О. Амонашвілі та С. Швельова розглядають процес індивідуалізації як цілісне вивчення індивідуальності основи виховання і навчання всіх учасників навчально-виховного процесу. Індивідуалізація в даному випадку має на меті попередити прагнення вчителів до реалізації соціальних ідеалів і

підпорядкувати процес навчання соціальним цілям (Амонашвілі, 1998, с. 34-41).

Цінністю виховного процесу є не особистість, а індивідуальність як ширше поняття, що уособлює єдність спадкового і набутого в людині. Навчання передбачає індивідуальний підхід з переходом від тотального ігнорування особистісної позиції учня перед метою «навчання» до визнання здатності до самоорганізації знань і утвердження цінності індивідуальних особливостей та індивідуальності загалом.

Весь навчально-виховний процес сприяє духовному розвитку, емоційному розвитку, інтелектуальному розвитку, створенню умов для творчості, розкриття індивідуальних талантів, розвитку здібностей, обдарованості (Кодлюк, 2013, с. 57-59).

Процес індивідуалізації в освітньому просторі включно з науковцями І. Песталоцці, Г. Адлер і Ж.-Ж. Руссо розглядає процес збудження і розвитку природних задатків, властивих дитині, потенційні «внутрішні сили» для створення умов для активного бачення дитини та мінімізації впливу соціального середовища (Адлер, 1996, с. 134- 135). Завдання педагога — сприяти особистісному розвитку всіх природних сил дитини в єдності фізичного, морального та розумового виховання; реалізація ідеї гуманізації на основі єдності освіти і виховання (Песталоцці, 1981).

Якщо розглядати індивідуалізацію, як систему виховних і дидактичних засобів, що відповідні меті діяльності і реальним пізнавальним можливостям молодших школярів, то й акцент відбуватиметься на різних аспектах. Розглянемо їх та які науковці розкривали дану проблематику:

- Ю. Бабанський вважає важливим аспектом застосування форм індивідуальної самостійної роботи на уроці і в позаурочний час для активізації процесу навчання (Бабанський, 1989)

- А. Граніцька надає перевагу індивідуальним методам перевірки і оцінки знань учнів (Граніцька, 1991);
- Є. Рубанський розкриває проблему індивідуалізації домашніх завдань (Рубанський, 1990).

Однозначно, ефективність виявляється в підвищенні якості знань і в зростанні творчої активності учнів. Якщо розглядати індивідуалізацію як організацію навчального процесу відповідно до рівня підготовки учнів, то Я. Коменський вважає, що доцільним є оптимальне поєднання колективних та індивідуальних форм роботи на уроці (Коменський, 1989, с. 124).

Вчений В. Монахов пропонує поділити клас на диференційовані групи за певними ознаками для підвищення якості навчання та розвитку кожного учня, його здібностей (Монахов, 1990, с. 45-47).

Вчений В. Крутецький розглядає організацію індивідуалізованого навчально-виховного процесу в інклюзивному середовищі як взаємопов'язаний комплекс педагогічних і методичних заходів, спрямованих на створення умов через диференційовані заняття для виявлення сильних здібностей учнів та формування на цій основі системи знання, уміння та особистісні особливості кожного учня в умовах розвивального навчання та творчого виховання (Крутецький, 1976).

Натомість П. Блонський вважає таку організацію процесу необхідною для навчальної взаємодії з учнями, які мають низькі здібності до навчання, щоб уникнути невдач, а також корекції психофізичних порушень (Блонский, 1979, с. 135-140).

Індивідуалізацію В. Галузінський розглядає як процес управління формуванням особистості, побудований на взаємовідносинах вихователя та учня, що виражається у формі співпраці та спрямований на забезпечення оптимального розвитку учня з орієнтацією на особистість вчителя початкової школи (Галузінський, 1982, с. 68-71).

Вчені Н. Розенберг та Р. Шнайдерман вважають, що індивідуалізація

є одним із важливих методів реалізації ідей запрограмованого навчання за допомогою індивідуально диференційованого підходу до реалізації програм адаптивного навчання з урахуванням не лише відмінностей у підготовці студентів, а й індивідуальна типологія. характеристики: мотивація та мислення, кількість оперативної пам'яті, характеристики уваги та сприйняття (Шнайдерман, 2000, с. 56-59).

К. Ушинський вважає, що індивідуалізація – це принцип індивідуального підходу, спрямованого на формування індивідуального стилю діяльності, що ґрунтується на внутрішніх закономірностях розвитку учня, його діяльності та діяльності, щоб характеризувати індивідуальну неповторність знань шляхом аналізу навчання. методи та розвитку пізнавальної ініціативи (Ушинський, 1983).

Народний вчений А. Макаренко розглядає індивідуалізацію як форму індивідуального підходу до навчальних програм, що передбачає індивідуальну корекцію освітніх вимог за наявності єдиних освітніх стандартів (Макаренко, 1989).

Якщо розглядати процес індивідуалізації як один із методів особистісно орієнтованого навчання, який ґрунтується на виявленні особливостей учня як суб'єкта діяльності при постійному узгодженні в процесі навчання двох видів досвіду – громадського та індивідуальність, відомі психологи Л. Виготський і Д. Ельконін передусім, даючи студенту можливість активно самовиражатися в соціальному середовищі, розкриваючи свої здібності відповідно до суспільних потреб (Виготський, 1999).

Аналіз різних варіантів індивідуалізації навчання і виховання в освітніх умовах у початковій школі дає можливість систематизувати та проаналізувати погляди на проблему індивідуалізації їх емпіричного значення, що призвело до прийняття першого варіанту індивідуалізація як найбільш популярна для сучасної школи. Відповідно до інтеграції наукових

ідей, відображених у характеристиках індивідуалізації навчання, ми зупинимося на визначенні «індивідуалізації» як процесу індивідуального підходу, що потребує організації навчальної діяльності, спрямованої на виховання особистості як моральної цінності.

Так, у науковій літературі мають місце різні тлумачення індивідуального підходу в інклюзивному освітньому процесі. Зокрема, Є. Манузіна зазначає два види індивідуального підходу:

- перший містить в собі урахування комплексу різних особливостей учня;
- другий – урахування будь-якої окремої особливості» (Манзунина, 1998, с. 112).\
- Науковиця Л. Сьоміна характеризує значення терміна «індивідуальний підхід» і наголошує на єдиному розумінні всіх визначень: «індивідуальний підхід»:

1) індивідуальний підхід як один із важливих принципів викладання та навчання; організація виховної діяльності, здійснення індивідуального підходу до виховання особистості;

2) індивідуальний підхід як принцип виховної роботи, що створює можливість вирішувати найскладніші проблеми системи колективної освіти;

3) індивідуальний підхід як система педагогічних впливів на особистість дитини для глобального та гармонійного розвитку;

4) індивідуальний підхід як умова здійснення виховної роботи, знання та врахування індивідуально-психологічних особливостей і віку дітей (Семина, 1998, с. 23).

Тому ми розуміємо організацію індивідуального підходу як принцип навчання та виховання в інклюзивному середовищі, згідно з яким – врахування індивідуально-психологічних особливостей вихованців з метою гармонізації внутрішнього світу дитини. Під індивідуально-

психологічними особливостями учнів розуміють такі постійні властивості особистості, як характер і темперамент, нахили та нахили, орієнтації та інтереси, що виявляються в активній навчально-пізнавальній діяльності учнів. Особливості також включають різні типи інвалідності. Організація навчальної діяльності включає створення комфортного та розвиваючого навчального середовища, створення принципово нових і змінюваних форм і методів навчання, які враховуватимуть індивідуальні особливості та особливості учнів.

В. Сухомлинський в своїх працях акцентує увагу на вихованні індивідуальності, яке зумовлене пріоритетом виховання над навчанням. Так, вчений вважає, що для того, щоб освітній процес був справді ефективним, учителям слід «виховувати знаннями» (Сухомлинський, 1983, с. 74).

Виховання індивідуальності можна здійснити тільки через розвиток творчого потенціалу учня, який реалізується у випадку активізації духовної, емоційної та інтелектуальної сфер внутрішнього світу індивідуальності.

На думку вченого С. Гончаренка: «Індивідуалізація враховує індивідуальність учнів у виховній роботі. Загальноприйнятим є визначення індивідуалізації як сукупності рис, що характеризують особистість людини, її відмінність від інших людей; своєрідність психіки й особистості індивіда, його неповторність. Індивідуалізація проявляється в особливостях темпераменту особистості, характеру, специфічних інтересах, якостях процесів сприйняття та інтелекту, потребах і здібностях. У психології - як цілісна характеристика особистості, як своєрідність, своєрідність її психологічної структури» (Гончаренко, 1997, с. 153).

Оскільки саме поняття «індивідуальність» є багатограним і багатовимірним, воно охоплює як сукупність певних характеристик і якостей, так і враховує індивідуально-психологічні особливості,

гармонізацію внутрішнього світу, вибір методів і прийомів навчання, активізацію творчої діяльності, унікальну ідентичність; ці характеристики враховують і з часом реагують на їх вияв. З цієї причини педагогіка зобов'язана, з одного боку, враховувати виявлені риси особистості, а з іншого — створювати умови, сприятливі для активного розвитку особистості.

Огляд літератури показує, що досі не існує єдиного розуміння поняття «індивідуалізація навчання», не кажучи вже про індивідуалізацію інклюзивного навчального середовища. Вчені бачать проблему інакше. При дослідженні індивідуалізації навчання необхідно використовувати наукові досягнення провідних вчених минулого.

Відомий педагог Ян Амос Коменський у праці «Велика дидактика» розвинув шість типів вроджених здібностей. «Одні володіють гострими здібностями, інші – нудними, одні – м'якими та податливими, треті – міцними й упертими, одні шукають знання до знань, треті люблять механічну роботу. Ян Амос Коменський підтверджує своє дослідження словами Плутарха: «Що діти народжуються, то не те залежать ні від кого, але чи виростуть вони при належній освіті - це в наших силах. необхідність використання індивідуальної роботи на уроках, враховуючи індивідуальний підхід учнів як одну з умов висунення кожного учня на вищий рівень розвитку (Колупаєва, 2016).

У психологічному словнику-довіднику під поняттям індивідуалізації намагається зрозуміти відмінності, відмінності між людьми. Як зауважує В. Крутецький, «Індивідуалізація навчання — це найбільш близьке наближення процесу навчання до оптимальної моделі, коли кожен учень працює у власному темпі та у звичному режимі. Це відповідає його загальній підготовці, його природним здібностям, його пам'яті та характеру. (Крутецький, 1986).

Педагогічний словник С. Гончаренка чітко вказує на те, що

«індивідуалізація процесу навчання – це організація навчального процесу, при якій при виборі методів, прийомів і ритму навчання враховуються індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку виховного процесу, навчального процесу. Навчальний процес в українській школі відбувається в умовах колективної виховної роботи з класом і в межах завдань і змісту навчання: усі учні повинні оволодіти знаннями, уміннями і навичками в обов'язі, передбаченому за програмою. Необхідність індивідуалізації зумовлена тим, що рівень підготовки та розвитку навчальних умінь не однаковий для всіх учнів. Індивідуальний підхід, заснований на глибоких знаннях викладача про індивідуальні особливості, особливості духовний світ кожного учня, сприяє розвитку пізнавальних здібностей усіх учнів, враховує їх схильності та інтереси, їх різне ставлення до - стосовно навчання, окремих предметів.

Метою індивідуального навчального процесу є забезпечення максимально продуктивної роботи для всіх учнів, причому це повинно здійснюватися на всіх етапах навчання і особливо під час здобуття нових знань. Індивідуалізація передбачає довгострокове планування вивчення навчального матеріалу» (Гончаренко, 1997, с. 183).

Безсумнівно, великий внесок у вирішення проблеми індивідуального підходу до молодших школярів зробив відомий науковець К. Ушинський. Він зазначав, що якщо педагогіка має виховувати людину в усіх аспектах, вона повинна спочатку пізнати її у всіх аспектах (Ушинський, 1983).

Неоціненний внесок у вирішення проблеми індивідуального підходу учнів до навчання зробив відомий психолог Л. Виготський. Згідно з його концепцією навчання стимулює розвиток особистості. Розвиток відбувається, поки дитина вчиться. Навчання є джерелом нового розвитку (Виготський, 1999). Важливим положенням теорії Виготського є те, що еволюційне навчання ґрунтується не на наявних інтелектуальних характеристиках, а й на тих, яких ще немає, але для їх розвитку є необхідні

передумови. Л. Виготський стверджує, що навчання, здається, сприяє розвитку і прискорює його. «Після цього він пробуджується і породжує серію дозріваючих функцій, доступних у зоні безпосереднього розвитку».

Значних зусиль до вивчення індивідуальних особливостей людини доклав П. Блонський, який запропонував концепцію розвитку пам'яті. Він виділяє чотири типи пам'яті: рухову, емоційну, образну та вербальну, які є генетичними етапами її розвитку, що відбуваються в цій послідовності. У дітей ранніх рухових рефлексів спостерігається рухова пам'ять. П. Блонський відносить аспект емоційної чи афективної пам'яті до 6 місяців життя дитини. Його специфіка виявляється у появі афективної реакції на безпосередні дії і викликає подразник. У своєму дослідженні він зробив висновок, що протягом навчального року розвивалася більш вибіркова та соціальна пам'ять. І вже в зрілому віці він досягає високого ступеня розвитку пам'яті, що використовує письмо.

У педагогічній науці індивідуалізація навчання характеризується як «організація навчально-виховного процесу, при якій при виборі методів, прийомів, темпу навчання враховуються індивідуальні відмінності, рівень розвитку їх здібностей до навчання» (Блонський, 1979). Цей термін має вузьке значення: внутрішньокласна індивідуалізація занять або самостійна робота на основі індивідуальних здібностей учнів. Але зазвичай, як зазначає Г. Щукін, під індивідуалізацією розуміють врахування індивідуальних особливостей студентів у всіх їх формах і методах, незалежно від того, які особливості і в якій мірі вони враховані (Щукіна, 1999).

Як зазначають М. Акімов та В. Козлов: «Незважаючи на те, що в педагогічній літературі засуджується неправильне ототожнення розумового розвитку та обдарованості, багато вчителів продовжують орієнтуватися на роботу з учнями за цими критеріями. Але якщо дар означає передусім якісно унікальне поєднання умінь, що гарантує успішне

виконання і більше залежить від природних задатків, то рівень психічного розвитку характеризується засвоєнням певних знань, умінь, формуванням певних умінь» (Акімова, 1992, с. 63).

Оскільки рівень психічного розвитку характеризується навчанням з певними знаннями, вміннями, сформованістю певних умінь, то рівень психічного розвитку зазвичай пов'язують із запасом знань, умінь і навичок. З розумовим розвитком пов'язано кілька рис особистості:

- а) старанність;
- б) незалежність;
- в) ініціатива.

Аналіз цих характеристик дозволяє зробити висновок, що поєднання психічного розвитку та перерахованих вище рис характеру є результатом виховання. Але оскільки психічний розвиток і риси особистості учня характеризуються непослідовністю, коливаннями, мінливістю, необхідно враховувати їх з певною метою, стимулювати їх розвиток. Ще однією особливістю особистості вихованця є особливості його нервової системи та індивідуальні прояви процесів функціонування головного мозку. Ці ознаки досить консервативні, їх неможливо зменшити через їх природні властивості. Але їх також не можна ігнорувати, оскільки вони важливі в діяльності особистості, у її поведінці, у взаєминах у колективі. Учитель повинен знати основні характеристики нервової системи своїх учнів.

Психологи М. Акімов і В. Козлов вважають, що через стійкість індивідуальних особливостей, що приховують основні властивості нервової системи, необхідно їх враховувати. Також, за даними психологічних досліджень, ці властивості безпосередньо впливають на навчальну діяльність (Акімова, 1992, с. 23-25).

Перший дослідник психологічних проявів основних властивостей нервової системи в навчальній діяльності учнів Н. Лейтес описав виразні психологічні портрети кількох дуже здібних учнів, які відрізняються за

своїми індивідуальними типологічними рисами, але однаково успішно навчалися в школі. У цьому їм допомогло вміння організувати навчальну діяльність з урахуванням їх природних особливостей. Встановлено, що не тільки сам процес навчання, а й його ефективність впливають індивідуальні типологічні особливості (Лейтс, 1984).

Важливо розуміти, що слабкість та інертність нервової системи, безсумнівно, призводять до труднощів і затримок у навчанні, але це не означає, що такі учні приречені на академічну неуспішність. У своїх спостереженнях М. Акімова та В. Козлова підтверджують думку: «Серед відмінників часто зустрічаються учні зі слабкою та інертною нервовою системою. Однак слід визнати, що окремі завдання, дії та навчальні ситуації для них однаково важкі, вони відрізняються за своїми типологічними характеристиками» (Акімова, 1992, с. 56). Вони роблять висновок: «Отже, успіх чи невдача у «навчанні» можна пояснити не тільки природними особливостями учня, а й тим, як він розробив прийоми та методи відповідно до вимог навчального процесу, з одного боку, і як він розвивався відповідно до потреб освітнього процесу, індивідуальні прояви основних властивостей нервової системи з іншого боку» (Акімова, 1992, с. 56).

Тому високі результати у вихованні слабких та інертних учнів порівняно з сильними та рухливими учнями значною мірою обумовлені їх вмілою адаптацією, адаптацією до школи та умов навчання. Велике значення мають особливості організації роботи на курсі, який веде викладач. Часто доводиться спостерігати за напруженою роботою вчителів та учнів на уроці. Зазвичай ці уроки характеризуються високим темпом, який нав'язує вчитель, без меж між вивченням та інтерпретацією нового матеріалу. Вчитель майже не дає учням час на роздуми над відповідями, а якщо один спізнюється, то вчитель кличе іншого: «швидше», «швидше», «швидше», забирайте дітей. Діти майже одночасно слухають вчителя і відповідають йому. Учні повинні постійно переключати свою увагу. Не всі

учні за цих умов продуктивно працюють, особливо важко дітям з особливими потребами. Тому в організації навчально-виховного процесу необхідно враховувати необхідність створення індивідуалізованої навчальної ситуації для цієї категорії дітей.

Так, учитель не завжди «бачить» психологічні особливості своїх учнів і будує навчання без урахування цих властивостей. Таким чином вона ускладнює їхню навчальну діяльність. Сучасна школа з її інтенсивністю навчального процесу, значними навантаженнями на нервову систему призводила до страждань учнів зі слабким типом нервової системи. Очевидно, успіх чи неуспішність у навчанні можна пояснити не тільки природними особливостями учня, а й тим, якою мірою у нього сформовані способи дій, що відповідають потребам процесу навчання та індивідуальним проявам його типу нервової системи.

Психолог О. Леонтьєв вважає, що зовнішня поведінка значно більше визначається набутими звичками, ніж проявом внутрішньої орієнтації (Леонтьєв, 1985).

Серед природних індивідуальних типологічних властивостей найбільш дослідженими поки є сила - слабкість (тобто ступінь опірності, працездатності нервової системи, її стійкість до різних перешкод) і рухливість - інертність (тобто швидкість зміни і швидкість збудження). та інгібування). Тому за наявності сильної чи слабкої розвивається нервової системи, гнучкої чи негнучкої, в різних умовах життя, виховання, навчання можуть виникати різні психологічні риси особистості. Характеризуючи сильні та слабкі психологічні портрети учнів, М. Акімов та В. Козлов виділяють серед студентів найвидатніших представників властивості.

«Учень зі слабкою нервовою системою відразу привертає увагу – часто спокійний і тихий, обережний, слухняний. Через слабку силу і стомлюваність не може тривалий час брати участь у галасливих іграх. Йому властива більша вразливість. Незвичайне оточення, середовище, яке тисне

на нього психічно, все це може бути для такої дитини надто сильним стимулом. У цьому випадку він губиться, не знаходить потрібних слів, не відповідає на запитання, не виконує найпростіші завдання» (Акімова, 1992, с. 57). Часто цим дітям не вистачає впевненості в собі, страху невдач і страху. виглядати погано, що значно ускладнює досягнення успіху. Зовсім по-іншому бачать дитину з сильною нервовою системою М. Акімова та В. Козлов. «Здебільшого вона життєрадісна, впевнена в собі, не відчуває стресу під час навчання і вражає легкістю, з якою засвоює чималий матеріал. Вона сповнена енергії, невтомна, завжди готова до дії. Вона майже ніколи не буває втомленою, млявою, розслабленою. У роботі їй майже не важко» (Акімова, 1992, с. 57).

Тому індивідуалізація навчального процесу - це врахування індивідуальних особливостей учнів у виховній роботі, що впливають на успішність і результати навчання. Характеристики включають широкий спектр фізичних і психічних властивостей і станів особистості: пізнавальні процеси і пам'ять, неврологічні особливості, риси характеру, мотивації, навички, здібності, постійні або тимчасові порушення всіх відчуттів і тіл. Основними факторами, що впливають на навчальну діяльність учнів, є соціальні фактори (статус учня в класі, сім'я, друзі, тощо)) інші внутрішні та зовнішні фактори. Все це певною мірою впливає на процес навчання. На успішність навчання впливає стан здоров'я учнів. Як і багато фізичних недоліків (зору, слуху, вроджених захворювань, розумової відсталості тощо), вони часто заважають навчанню учнів і визначають необхідність спеціальної чи інклюзивної освіти.

1.2. Сутнісна характеристика «індивідуалізованого освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами»

Питання особистісних особливостей молодших школярів з особливими потребами та вміння бути врахованими в навчальному процесі

є важливими і цінними для освітньої науки. Ми знаємо, що в суспільстві виникають конфлікти між особистістю та громадськістю, але часто суспільні інтереси мають перевагу над особистими. повністю приваблює до них і не дає можливості проявити неповторну індивідуальність.

Проблема особистості знайшла відображення в наукових роботах вітчизняних і зарубіжних філософів, психологів і педагогів, наведених нижче, але концептуальна характеристика особистості є педагогічною проблемою. Ми стикаємося з необхідністю визначити визначення цього поняття. Настанови — це визначення, що виникли в працях сучасних учених і мислителів минулого. що служить основою для утвердження дидактичного підходу до навчання і виховання.

Вивчення індивідуальних проблем навчання базується на тлумаченні понять «особа», «особа», «особистість», «особистість», оскільки вони є особливостями суб'єкта діяльності.

На жаль, у чималих філософських течіях немає сформованого чіткого визначення поняття «людина». Для екзистенціалізму, люди не можуть визначити, чому «Спочатку він був добре. Це стане лише пізніше, і такі, як вона, зроблять це для себе» (Сартр, 1989, с. 323).

З позитивної точки зору, за словами П. Тейяра де Шардена, «людина є для дослідників найзагадковішим і найбільш дискусійним науковим об'єктом... у його образах Всесвіту. Наука ще не знайшла для цього місця» (Тейяр де Шарден, 1965, с. 163).

З філософської інтерпретації поняття «людина» пов'язане з категорією «загальне», оскільки воно володіє «атрибутами, подібними до атрибутів усіх об'єктів фіксованого класу» (Dizionario encyclopedic filosofico, 2002, с. 433). «загальне» відповідає поняттю «особа», що означає, що індивідуум. На відміну від загальних чисел традиційно індивід позначає лише людський рід і не охоплює специфічних соціально-психологічних характеристик» (Ананьєв, 1996, с. 239). Індивід — це

«найпростіша природа людини, яка лише вказує на те, що вона фізично відокремлена від іншої людини». Ми розглядаємо індивіда як особистість в однині. Тому він має не тільки властивості, але тільки фізичні характеристики. Але є і духовні якості, а також носії властивостей, властивих тільки цій одній людині (Ананьєв, 1996, с. 239).

На думку А. Асмолова, «індивід у своєму розвитку вважає, що соціальні умови повинні бути особистістю і виявляти здатність усвідомлювати особистість діяльності, що має суспільне значення» (Асмолов, 1996, с. 430).

У філософському розумінні поняття «особистість» це одне з найскладніших. Здається, це безмежно завершена і конкретна концепція, яка підкреслює соціальну модель життя особистості. в яких особистість має внутрішню цілісність і незалежність (Хрусталев, 1999, с. 528).

Вважаємо, що найбільш повне лексичне тлумачення поняття «особистість» запропонував Б. Ананьєв: воно сприяє розвитку суспільства та способу життя, керованого особистою діяльністю, заснованого на ідеалах епохи чи класу». (Ананьєв, 1996, с. 88).

Досліджуючи це питання в роботі С. Рубінштейна, стверджується, що традиційне наукове розуміння людини охоплює єдність природи та історії. Людська особистість виявляє ефект конвергенції. Це характеристика постійних відносин (Рубінштейн, 1989). Однак слід визнати, що особистість має соціальний характер, тобто відіграє важливу роль у розвитку особистості через процес соціалізації. а користь суспільства для особистості є пріоритетом. Тому в єдності природи і суспільства в особистості на наш погляд Подорожі індивідуальні проблеми навчання Поняття «людина» і «особистість» не слід розглядати однаково. Ці поняття можна розглядати у співвідношенні між філософськими категоріями «загальне» (особа) і «приватне» (особистість). У цьому випадку термін «особистість» включає «властивості, подібні властивостям чогось, а не характеристикам іншого

об'єкта в статичному класі» (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 453). Так, поняття «людина» і «особистість» мають тенденцію до нерозривної гармонії. завдяки конкретним явищам і поняттям, що відображають єдність загального і особливого. Але в діалектичній єдності присутня й особливість, якою, на нашу думку, є поняття «індивід», оскільки вона виражає неповторні якості та характеристики. сигнального об'єкта відносно його сигналу. Індивідуальність означає «єдність, ідентичність, унікальність людей». передбачає як повноту нашого «Я», так і набір атрибутів і особливостей. Поняття «індивідуальність» розкриває унікальність представника цього узагальнення і робить його унікальним» (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 130).

Сингулярність існує лише в одиничності, тому поняття «індивідуальність» є часто є синонімом поняття індивіда, розкриває більше того, унікальність представника цієї загальності. На відміну від інших, ідентифікація іноді має сенс, враховуючи, що індивід часто є особистістю природних якостей.

У психології при зіставленні та протиставленні понять «людина», «особа», «особистість», «особистість», «індивідуальність» розглядається як остаточне конкретне втілення психосоціальної цілісності людини. Індивідуальність представлена як «Мультисистемне дослідження, що поєднує найважливіші якості особистості, суб'єкта та особистості, що притаманні конкретному індивіду» (Ананьєв, 1996, с. 9).

А. Асмолов вважає, що діалектичний зв'язок між індивідом Явища є результатом антропології, особистості, які засвоїли соціальний та історичний досвід і змінили світ, можна відобразити у такій формулі: «Люди народжуються... вони стають людьми. Індивідуальність ще відстоюють» (Асмолов, 1996, с. 439).

Вивчення проблеми індивідуалізованого навчання молодших школярів є проблемою, в якій необхідно виявити сутність понять, що

становлять основу теми дослідження. Під час наукових досліджень і аналізу навчальної літератури та психології, робота педагогів і психологів у країні та за кордоном полягала у відкритті даної теми. Аналіз проблеми індивідуальності в учнів початкової школи в середовищі участі проведено з використанням трьох основних підходів, що впливають із типу взаємодії вчителя та учня: авторитаризм – домінування суб'єкт-об'єктних відносин, у яких учні виступають суб'єктом. -дисциплінарні об'єкти відносин. де привілейована особистість студентів. Цілеспрямована особистість – домінування суб'єкт-суб'єктних відносин, де особистість студентів буде привілейованою. Дійсно, поняття «особистість» та «індивідуальність» були визнані одиницею аналізу в нашому дослідженні.

Тому ми розглянемо сутність двох останніх педагогічних підходів. Як зазначає Л. Божович, «Людина стає особистістю, вона поступово звільняється від прямого підпорядкування впливів середовища. дозволяючи йому свідомо змінювати як своє оточення, так і себе» (Божович, 1997, с. 13).

Вчений С. Шевельова розглядає дитину як особистість, яка стає особистістю завдяки вихованню та вихованню, спрямованому лише на участь у масовій культурі (Шевельова, 1997, с. 11). Інакше кажучи, соціальна спрямованість особистісно орієнтованого підходу на практичність суспільного розвитку та стан навчально-виховного процесу в сучасній школі призводить до того, що творчі пориви пригнічуються фізичною працею. Іншими словами, відбувається втрата особистої ідентичності.

Сучасні соціальні системи та суспільство в цілому позбавлені можливості розвиватися, не усвідомлюючи цінності індивідуального підходу, спрямованого на створення умов для прояву та розвитку особистості з тими якостями, як неповторність, наявність прагнення до змін, покращення та вміння пристосуватися до умов, що оточують особистість. Пристосування до наперед визначених умов, ґрунтується на тому, що в

сучасному суспільстві, на думку вченого Т. Базилевича, відбувається перехід «від епохи «мас» до епохи особистості» (Базилевич, 1997, стор. 8).

Зусилля філософів, психологів і педагогів сучасності спрямовані на розкриття життєво важливих факторів особистості, що свідчить про крах попередніх стереотипів загальної думки. Це створює багато можливостей для підготовки людей до стандартної форми однієї вимоги діяльності.

Навпаки, у сучасному світі існування багатьох індивідів є дорогоцінним багатством суспільства. Тому особистий підхід, який цінує індивідуальність, на нашу думку, є більш змістовним. Індивідуальність характеризується особливостями та неповторними якостями людини. Це унікальна ініціатива, унікальний (Енциклопедія освіти, 2008).

Далі, індивідуальність передбачає існування окремого оригінального внутрішнього світу всередині особистості, яка входить у соціально-психологічну структуру особистості «Зберігати постійну відносну незалежність» (Крусталева, 1999, с. 529)». Індивідуальний "і" Індивід "на нашу думку є різними поняттями. Розуміючи, що індивідуальність – це не сума наявної інформації особистих характеристик, а життєва творча сила, яка визначає розвиток індивідуального розуму. Учителі вже стикаються не з особистістю, а з особистістю, а не з особистістю, індивідуальні симптоми, а самі по собі як реальна основа існуючої та можливої роботи. Така інтерпретація дозволяє представити роботу від індивідуальних підходів до різних формулювань. І тим самим підкреслює інший процес навчання: не індивідуалізувати виховання, а виховувати індивідуальність. (Слободчиков, 1995).

Отже, ми здійснили аналіз наукових підходів щодо особистості та індивідуалістичних підходів. Для більшого розкриття проблеми нам необхідно визначити прийняття останнього як пріоритетного і затребуваного в сучасному суспільстві, з цієї точки зору ми будемо розглядати сутність і доцільність процесу індивідуалізації для досягнення

мети виховання особистості.

1.3. Концептуальна характеристика індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі

Важливо, що сучасні соціальні системи засуджують ізоляцію осіб з різними психофізіологічними особливостями та гарантують право на повну інтеграцію в суспільство різних груп населення, і зокрема людей з обмеженими можливостями. Першим кроком до інтеграції людей з особливими потребами є рівний доступ до якісної освіти. Відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН: «Принцип доступу до освіти ґрунтується на принципі поваги до прав людини. (Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 12 грудня 1997 р.) Цей принцип вимагає змінити орієнтацію на медичний аспект інвалідності. Підтримка людей з розумовими та фізичними вадами Захистіть їх та допоможіть їм адаптуватися до середовища соціальних реформ, де люди з фізичними та розумовими вадами можуть задовольнити свої потреби. Якісна інклюзивна освіта призначена для задоволення особливих освітніх потреб окремих людей, у тому числі люди з психофізичними вадами без відриву від соціального середовища, сім'ї, друзів» (Колупаєва, 2012, с. 25-26).

Інклюзивна освіта часто розглядається лише як навчання людей з обмеженими можливостями у змішаних або корекційних групах у навчальних закладах в Європі, що демонструє необхідність розуміння поняття. Саме тут виділяються люди, які є частиною колективу: інваліди, обдаровані. Люди з різними інтелектуальними та фізичними вадами, етнічні меншини, іммігранти, емігранти, вихідці з неблагополучних сімей тощо, тому інклюзія характеризується як у вузькому, так і широкому плані (Колупаєва, 2012).

Як зазначив О. Кучерук: «Інтегрована освіта в широкому розумінні –

це особливий процес освіти, доступний для всіх. Це усуває бар'єри, пов'язані з диференціацією того, що викладається» (Кучерук, 2012, с. 124-129). Використовується індивідуальний підхід, що враховує творчо розвинений інтелектуальний та особистісний потенціал та позитивно оцінює конкретні організаційні моделі навчально-виховного процесу всіх дітей, незалежно від їх фізичних та психічних особливостей. Культурні, національні, мовні та інші характеристики «Вони є частиною загальноосвітньої системи і навчаються за місцем проживання з однолітками-інвалідами в одній середній школі. яка враховує їхні особливі освітні потреби та надає необхідну спеціальну підтримку студентам.

У роботі вченої Н. Мачинської зазначається, що навчання дітей з особливими потребами разом з однолітками – це навчання дітей, що відрізняються в одному класі, а не в спеціально відведених класах середньої школи» (Мачинська, 2007, с. 16 -3).

За словами О. Кучерука, інклюзія не тільки розвиває особистісні здібності, сприяє адаптації, соціалізації, самосвідомості, комунікативному, психологічному чи соціальному досвіду. Це також дає можливість жити в гармонії, не віддаляючись від суспільства та не відчуваючи відчуження (2013, с. 124-129).

«У вузькому сенсі інклюзія – це трансформуючий процес навчання, заснований на розумінні того, що люди з обмеженими можливостями в сучасному суспільстві можуть (і повинні) брати участь у житті суспільства. Ця зміна має на меті створити умови для доступу до освіти для всіх. у тому числі доступ до освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (Кучерук, 2013, с. 309-310).

За словами А. Колупаєвої: «Основна ідея інклюзії – це положення про те, що людина не повинна пристосовуватися до соціальних, соціальних, економічних умов, а навпаки. Суспільство має створювати умови для задоволення особливих потреб особистості. Інвалідність не повинна бути

розглядається як «особливе і приречене явище. Наявність порушень не визначає меж людського життя. Метою цієї моделі соціальної поведінки є: автономія, участь у суспільній діяльності, побудова системи соціальних відносин, соціальне прийняття всього без кордонів, індивідів» (2012, с. 10)

У науковій літературі є багато визначень поняття «включення».

Дослідниця А. Колупаєва вважає, що інклюзія в кожному конкретному випадку визначається конкретним контекстом (місто-село, етнічна/релігійна однорідність, різноманітність, культурні традиції, рівень економічного та соціального розвитку країни тощо), а тому є єдиним, як одна формула успішної участі дітей різного рівня досконалості, здібностей, які можна застосувати до будь-якої школи, не існує. Найбільші успіхи у впровадженні інклюзивної освіти мають навчальні заклади, які розуміють і демонструють ефективні методи викладання та навчання в атмосфері співпраці, підтримка шкільного та громадського управління. (2012, с. 39)»

«Людина з інвалідністю», «Дитина з інвалідністю» - ці вимоги були в Україні донедавна закріплені законодавством і широко використовуються. Концептуальна основа цих лексичних визначення є виправленням помилок, пропусків і пов'язаних з ними аномалій. Але в 1927 р. Л. Виготський підтвердив теорію надкомпенсації, передбачивши, що «... від концепції потрібно відмовитися» (Колупаєва, 2012, с. 11-12) для термін «інвалід», універсальне визначення, вперше визначене в Декларації прав людей з інвалідністю ООН у 1957 році. Ще у 1975 році вважалося, що це людина, яка не може повністю або частково задовольнити потреби. Кількість особливих дітей у школах та класах, звичайно, слід пропонувати пропорційно загальній кількості в місцевій громаді (громада, мікрорайон тощо). Варто використовувати різні педагогічні підходи та ресурси, щоб задовольнити різні освітні потреби всіх без винятку студентів, які навчаються. Елементи інклюзії та соціального життя через вроджені чи набуті вроджені фізичні чи розумові вади (Колупаєва 2012, с. 11-12).

Сучасні міжнародні тенденції в міжнародному праві, соціальній політиці та освіті вказують на найбільш прийнятне використання терміну «інваліди». Тому що акцент робиться на «людина» та «інвалід» як на другорядні характеристики. Таким чином, інклюзивна освіта є гнучкою та індивідуалізованою системою освіти дітей з особливими потребами для розвитку психофізичних аспектів у стосунках у старшій школі за місцем проживання. Навчання проходить на індивідуальних заняттях, та забезпечує медико-соціальний, психолого-педагогічний супровід. Інклюзивна освіта створює педагогічне середовище, яке відповідає потребам і можливостям кожної окремої дитини, незалежно від особливостей психіатричного розвитку (Колупаєва, 2012).

Розглянемо положення, загальні для всіх визначень інклюзивної освіти:

- інклюзивна освіта базується на підході, заснованому на гарантуванні права на освіту для всіх дітей, у тому числі дітей із соціально незахищених верств населення;
- є позитивне сприйняття полігамії сприйняття індивідуальних відмінностей учнів як корисного ресурсу, а не як проблеми;
- займає найбільш змістовну участь у навчальному процесі, а не лише фізичну присутність у класі;
- наявне виявлення та усунення бар'єрів (фізичних, інформаційних, інституційних та негативних та упереджених) (Настанови для інклюзивної освіти, 2009).

Згідно з міжнародними документами, діти з особливими потребами – це особи віком до 18 років, які потребують додаткової підтримки в процесі навчання. Закон України «Про освіту» дає таке тлумачення термінів:

- «Інклюзивна освіта – гарантована державою система освітніх послуг, заснована на принципі недискримінації з урахуванням людського різноманіття, ефективної участі та включення в освітній процес усіх його

учасників»;

- «Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, методів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку учнів з урахуванням їх потреб і можливостей»;

- «Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі для гарантування її права на освіту» (2017).

Виходячи з міжнародних документів та чинного законодавства в Україні, можна зробити висновок, що діти з особливими освітніми потребами – це всі категорії дітей, які потребують додаткової постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі для забезпечення своїх основних прав і свобод, у тому числі права на освіту. Термін «діти з особливими потребами» широко використовується в міжнародно-правових документах та національних соціально-правових акціях багатьох країн. Це термінологічне визначення передбачає зміщення акцентів на корекції порушень і порушень у дітей, від відхилень від норми до визнання їх особливих потреб (Колупаєва, 2012, с. 11-12).

З огляду на результати дослідження щодо прояву загальних і спеціальних здібностей у процесі навчання, необхідно розрізняти учнів як за здібностями та структурою, так і за потенційними можливостями розвитку здібностей. Тому залучити учнів до роботи на основі одних і тих же завдань неможливо; їм необхідно запропонувати завдання, які відповідають їхнім здібностям і потенціалу. З вивчення наукових джерел таким чином сформульована авторська інтерпретація індивідуалізації інклюзивної освіти. Під цим поняттям розуміємо процес реалізації індивідуального підходу, який враховує індивідуальні психофізичні особливості при організації спільної навчально-виховної роботи звичайних студентів та студентів з особливими освітніми потребами, результатом якого є формування їх самостійної навчальної діяльності.

Висновки до першого розділу.

Нова українська школа, як один із пріоритетних напрямів реформування освіти, потребує насамперед модернізації початкового рівня загальної середньої освіти, що, у свою чергу, потребує перегляду мети, змісту, методів, форм і засобів освіти майбутнього вчителів у здійсненні індивідуалізованого навчання та викладання для учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. Проблема індивідуальних особливостей молодших школярів з особливими потребами та вміння враховувати їх у навчально-виховному процесі є важливою і цінною для педагогічної науки.

У першому розділі нашого дослідження ми описали такі основні поняття, як індивідуалізація, особа, особистість, індивідуальний, індивідуальний підхід, інклюзивне навчання. Проаналізовано погляди багатьох вчених і філософів, які досліджували цю проблему. Подано класифікацію різних підходів до визначення сутності індивідуалізації. У ході аналізу розвитку науково-педагогічних уявлень про ці явища в роботі вчителів-класиків накопичено цінні ідеї та підходи, пов'язані з вихованням майбутніх учителів, та підґрунтя для врахування аспектів, важливих для виховання майбутнього вчителя. вчителі. спеціалісти з інклюзії. Аналіз праць і практик сучасної педагогічної філософії чітко показує, що одним з головних завдань педагогічної психології є проблема індивідуалізованого навчання і виховання учнів з особливими потребами.

Підготувавши та узагальнивши думки видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, ми, таким чином, в рамках нашого дослідження будемо розглядати індивідуалізоване виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами – як систему виховної діяльності, спрямованої на організацію та соціалізацію навчально-виховного процесу. особливості та рівень розвитку дитини, її індивідуальні можливості. Тому

педагогу важливо підібрати форми, методи, прийоми з урахуванням тривалості педагогічної та пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

Ми переконані, що актуальна проблема визначається не лише соціокультурними умовами та сучасними освітніми тенденціями, а й пріоритетними напрямками впровадження моделі інклюзивної освіти, зокрема емоційним, когнітивним та соціальним розвитком дитини. Важливо, щоб кожен учень міг відчувати себе неповторною особистістю та повноцінним актором суспільного життя.

Таким чином, аналіз представлених можливостей індивідуалізації освіти дав можливість систематизувати та проаналізувати погляд на проблему індивідуалізації на основі їх емпіричного значення, що призвело до прийняття першої можливості індивідуалізації як найбільш актуальної для школи.

РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.

2.1. Діагностика готовності майбутнього вчителя початкової школи до здійснення індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребам в умовах інклюзивного класу

Для реалізації завдань нашого дослідження важливою методологічною настановою є виокремлення та перевірка системи організації підготовки майбутніх вчителів до індивідуалізованого навчання учнів з особливими потребами в інклюзивному середовищі. Воно дає змогу розглядати процес формування готовності майбутніх педагогів через такі два основні показники:

- професійна готовність
- психологічна готовність.

До складових професійної готовності відносимо такі:

- інформаційна обізнаність;
- наявність компетенції володіти педагогічними технологіями;
- знання основ загальної психології та інклюзивної педагогіки;
- розуміння індивідуальних відмінностей дітей;
- застосування різних видів роботи у процесі навчання;
- знання важливих індивідуальних особливостей дітей з вадами розвитку.

Складовими психологічної готовності вважаємо наступні:

- емоційне прийняття всіма учасниками освітнього процесу дітей з різними типами порушень у розвитку;
- залучення дітей з інвалідністю в діяльність на уроці;

- задоволеність фахівцем своєю власною педагогічною діяльністю.

Так, принцип єдності теоретичного і емпіричного дає нам можливість простежити розвиток міркувань про зміст і сутність «індивідуалізованої освіти», «індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами» не лише на теоретико-методологічній основі, а й у процесі опитування респондентів.

На теоретико-емпіричному рівні вивчення проблеми формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до здійснення індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми є підбір правильних методів дослідження.

До системи емпіричних методів ми відносимо:

- *вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, документів щодо освітнього процесу в закладах вищої освіти, результатів діяльності студентів за час професійної підготовки, педагогічної практики;*
- опитування респондентів через анкетування (див. Додаток А).

Для реалізації завдань нашого дослідження були використані такі емпіричні методи:

- експеримент – здійснювався з метою виявлення у майбутнього фахівця інклюзії рівня готовності педагога до здійснення індивідуалізованого навчання та виховання

Експеримент здійснювався на базі Путивльського ліцею №1 ім. Р. Руднева Путивльської міської ради. Під час вибору відповідних завдань та запитань для діагностування рівнів готовності педагогів до індивідуалізованої роботи в інклюзивному класі, ми в ході дослідження керувалися такими принциповими положеннями:

- діагностика формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до реалізації індивідуалізованої освіти, яка є не самоціллю, а об'єктивною потребою виявлення наявного ступеня його готовності до

впровадження індивідуалізованого навчання та виховання в умовах інклюзивного навчання в початкових класах; урахування як психологічних, так і індивідуальних особливостей студентів закладу вищої освіти у процесі аналізу результатів діагностики;

- валідність та надійність діагностичних методик;
- урахування всіх важливих структурних компонентів педагогічної готовності;
- гуманізм у ставленні до особистості респондента крізь призму отриманих результатів діагностики.

Узагальнюючи підходи до психолого-педагогічної науки, для визначення рівнів готовності майбутнього вчителя ми використовували метод проекції на основі різних тверджень, на який було подано кілька відповідей, крім тестових завдань, були і завдання, які вимагали від респондента подумати про власну думку, власний досвід.

Запропонована діагностика формування готовності майбутнього фахівця початкової школи до індивідуалізованого навчання та виховання в умовах інклюзивного класу узгоджується із такими загальними вимогами щодо вивчення професійної готовності педагогічних працівників:

- ✓ діагностика педагогічної готовності спрямована на вивчення інформаційної обізнаності вчителя у сфері інклюзивної освіти; виявлення власного дефіциту знань у галузі індивідуалізованої освіти; самооцінки у сфері психологічної підготовки до співпраці з особливими дітьми; виокремлення основних принципів індивідуалізованого навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами, а також в визначення сутності компетентності майбутніх педагогів, та її прояву під час вибору форм та методів роботи з дітьми з особливими потребами та вміння вчителя відзначити характеристики та риси особливих дітей;
- ✓ оцінка педагогічної готовності, що містить в собі не лише

порівняння результатів із загальноприйнятими нормами педагогічної готовності, а й надання студентів поради, які б слугували покращенню підготовки майбутніх педагогів до реалізації індивідуалізованого навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного класу.

Метою нашого дослідження полягає у виявленні та формуванні рівні готовності майбутніх педагогів до індивідуалізованого навчання, отриманні нового матеріалу про ставлення студентів до інклюзивної освіти, можливостях теоретично обґрунтувати поняття «індивідуалізована освіта» та «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами», перевірити рівень як педагогічної так і психологічної готовності майбутніх педагогів до роботи з особливими дітьми, і при цьому визначити основні шляхи формування в них педагогічної готовності.

Теоретично обґрунтованими шляхами формування професійної підготовки вчителя початкової школи, на нашу думку, можуть бути основні критеріальні аспекти формування і підготовки майбутнього педагога в межах важливих компонентів цього системного та цілісного утворення. Визначені показники є своєрідним показником сформованості реальних рівнів формування педагогічної готовності, і подальше дослідження означеної проблеми цілком можливо спрямувати на зближення оптимальних і реальних характеристик формування педагогічної готовності майбутнього учителя початкової школи до індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Безумовно, формування готовності педагога до здійснення інклюзивної освіти базується на певних компонентах, які належать тільки їй, тому ми прийняли рішення за потрібне аналізувати проведене дослідження через призму специфічних компонентів:

- **мотиваційний** - усвідомлення фахівцем своїх потреб, інтересів, вимог суспільства, колективу;
- **когнітивний** - усвідомлення учителем цілей, реалізація яких забезпечить вирішення певного завдання, осмислення та оцінювання умов, за яких здійснюватимуться майбутні дії, актуалізація досвіду, що можуть бути пов'язані в минулому з виконанням завдань і вимог подібного характеру;
- **емоційно-вольовий** – полягає в мобілізації сил у відповідності з умовами праці та її завданням, до яких відносять самоконтроль, самонавіювання в процесі досягнення цілей;
- **гностичний** – вміння учителем підібрати влучний спосіб та прийом для освітньої діяльності дітей з особливими потребами;
- **оцінний** - оцінка у співвідношенні власних можливостей опитуваного, рівня домагань та ступеня його досягнення певного результату.

Підсумовуючи проведену роботу з проблеми нашого дослідження наведемо деякі результати опитування (див.Таблицю 2.1.).

Таблиця 2.1.

«Результати опитування. Констатація за основними компонентами»

Компоненти	Показники	Констатувальний етап
Мотиваційний	1. Позитивне ставлення фахівця до інклюзивної освіти.	45%
	2. Бажання майбутнього вчителя займатися навчанням дітей з особливими потребами.	48%
Когнітивний	1. Наявність у респондента необхідних знань про індивідуалізовану освіту, індивідуалізоване навчання та про дітей з особливими освітніми потребами.	63%
	2. Володіння фахівцем навчальними стратегіями, методиками, новітніми технологіями	70%

Гностичний	1. Володіння респондентом способами, методами, формами та прийомами для здійснення освітньої діяльності дітей з особливими освітніми потребами	58%
		67%
Емоційно-вольовий	1. Здатність тонко відчувати задоволення від здійсненої роботи з особливими дітьми.	83%
	2. Самоконтроль.	85%
Оцінний	1. Самооцінка своєї професійної діяльності та рефлексія .	53%
	2. Творчий саморозвиток	58%

В ході експерименту встановлено, що процес навчально-педагогічної підготовки до індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами має свою специфіку, обумовлену віковими та особливостями, підвищення кваліфікації майбутніх учителів. Серед основних характеристик: почуття потреби у дітей та вміння бачити результати своєї роботи, адекватне сприйняття дітей з особливими потребами, індекс особистісного потенціалу, гнучкість у виборі форм і методів роботи, комунікативні здібності, стрес.

Крім того, встановлено, що у процесі психологічної підготовки майбутніх учителів до індивідуалізованого навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами важливу роль відіграють: позитивний емоційний настрій майбутніх учителів, визначення мотивації, елементи заохочення, допомоги та використання, адміністративна підтримка, творчість. Педагогічними умовами підготовки педагогічної підготовки до індивідуалізованого навчання дітей з особливими потребами нами визначено такі: психолого-рефлексивну спрямованість навчання, мотивацію до здійснення педагогічної діяльності в інклюзивному класі та наявність емоційних стимулів позитивного характеру, занурення майбутніх учителів у активне інноваційне життя. Вчитель повинен постійно отримувати необхідну і водночас цікаву інформацію про індивідуалізоване навчання дітей з особливими потребами, щоб цей процес був успішним і ефективним.

Проаналізувавши рівень формування готовності майбутніх педагогів до здійснення індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного класу відповідно до дотримання та відповідності компонентів, ми намагалися диференціювати цю готовність майбутніх фахівців до індивідуалізованого навчання та виховання на 4 рівні: *високий, достатній, середній, низький*.

Кожен із вищезазначених рівнів містить в собі певні критерії оцінки, по яким і була проведена обробка результатів. Тому, ми спробували коротко проаналізувати кожен із рівнів, і у висновку зробили певні висновки (див. Таблицю 2.2.).

Таблиця 2.2.

«Критерії оцінки готовності майбутніх педагогів до здійснення індивідуалізованого навчання та виховання в умовах інклюзивного класу»

Рівні та критерії оцінки	Короткий аналіз	Відсоткове відношення
Високий (10-12)	Майбутній учитель цілком усвідомлює основні положення індивідуалізованого навчання; має чітке уявлення про «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами»; досконало знає законодавчу базу інклюзивної освіти та навіть має уявлення про зміст документа; проводить власну самооцінку професійно-психологічної готовності на високому рівні; вміє виділити найважливіші курси для вивчення та озброїти майбутніх учителів знаннями, необхідними для роботи з особливими дітьми; керується принципами індивідуалізованого навчання; компетентний у формах і методах роботи з дітьми з особливими потребами; вміє розрізняти позитивні і водночас негативні характеристики особливої дитини.	15%
Достатній (7-9)	Майбутній учитель частково знає основні положення індивідуалізованого навчання; має чітке уявлення про «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами»; частково знає законодавчу базу інклюзивної освіти і навіть має уявлення про зміст документа; здійснювати власну самооцінку професійно-психологічної готовності на достатньому рівні; вміє виділити найважливіші курси для вивчення та озброїти майбутніх учителів знаннями, необхідними для роботи з особливими дітьми; керується принципами індивідуалізованого навчання; не в повній мірі компетентні у формах і методах роботи з дітьми з особливими потребами; вміє розрізняти	54%

	позитивні і водночас негативні характеристики особливої дитини.	
Середній (4-6)	Майбутній учитель не знайомий з основними положеннями індивідуалізованого навчання; має часткове уявлення про «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами»; частково знання законодавчої бази інклюзивної освіти, але не має уявлення про зміст документа; проводить власну самооцінку професійно-психологічної готовності на середньому рівні; не знає деяких курсів, які підлягають вивченню та озброюють майбутніх учителів знаннями щодо роботи з особливими дітьми; частково орієнтований на принципи індивідуалізованого навчання; вкрай слабо володіють формами і методами роботи з дітьми з особливими потребами; вміє розрізняти позитивні і водночас негативні характеристики особливої дитини.	22%
Низький (1-3)	Майбутній учитель не знайомий з основними положеннями індивідуалізованого навчання; має погане уявлення про «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами»; частково знання законодавчої бази інклюзивної освіти, але не має уявлення про зміст документа; низький рівень Самооцінки професійно-психологічної готовності; не знає деяких курсів, які підлягають вивченню та озброюють майбутніх учителів знаннями щодо роботи з особливими дітьми; частково орієнтований на принципи індивідуалізованого навчання; не компетентний щодо форм і методів роботи з дітьми з особливими потребами; вміє розрізняти позитивні і водночас негативні характеристики особливої дитини.	18%

Результати цього дослідження є ілюстрацією проблем, описаних у цій статті. Тому з визначального досвіду необхідно зробити такий висновок з коротким аналізом. Як бачимо, найменше студентів на високому рівні, всього 10%, найбільше на достатньому рівні 51% – і це непогана цифра, а якщо й не хочемо, то відсоток. надзвичайно висока

кількість студентів знаходиться на низькому рівні, до 19%. Це свідчить про те, що не всі студенти поінформовані. Дані свідчать, що сьогодні кожен четвертий майбутній учитель знає основні положення інклюзивної освіти, 54,4% респондентів взагалі не знайомі або відзначають брак інформації з цього питання. Тобто питання освіти по відношенню до педагогічної спільноти на принципах інклюзії в освіті, успішний досвід інклюзивної практики, що підготує вчителів прийняти вимоги часу та усвідомити необхідні зміни. Перевіряючи анкети, ми помітили, що студентам було важко визначити характер індивідуалізованого навчання, не всі могли зрозуміти, що центральним або провідним у цьому навчанні є індивідуальний підхід. Саме тоді такий підхід можна реалізувати індивідуалізовано.

Інтерпретуючи поняття «індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами», багато респондентів стикалися з труднощами, які є частиною процесу індивідуалізованого навчання та виховання, не всі розуміли, що цей процес орієнтований на дітей з особливими потребами, враховуючи ці діти індивідуальних особливостей і віку, їх здібностей, своїх нахилів. Але більшість респондентів дали правильну відповідь, що свідчить про їх обізнаність у цій сфері.

Щодо більш складної інтерпретації, де пропонувалося писати тлумачення «індивідуалізоване навчання та освіта» самостійно, то багато респондентів були розгублені, можливо, розгублені, і лише 43% з них дали тлумачення ближче до правильного.

Зважаючи на бажання включити дитину з особливими потребами до загальноосвітнього процесу, дослідження показало наступне: 95% об'єднали думку, що всі діти повинні отримувати якісну освіту, незалежно від їхніх індивідуальних якостей чи психофізіологічних особливостей.

З питань законодавчої бази та короткого аналізу відомих документів,

що регулюють шкільну інклюзію, під час перевірки одразу стало зрозуміло, що учні не обізнані з цим питанням, або не надають значення правовим документам. Але дарма, адже фундамент, основа інклюзивної освіти чи будь-якого іншого тримається саме на основних положеннях тих чи інших нормативних актів. Частина студентів дала аргументовані відповіді – близько 11%, а всі інші уникали цього питання.

Але особисто для нас було цікавим те, що багато респондентів хотіли працювати не з дітьми з особливими освітніми потребами, а з потребами школи, що вкрай розчаровує, оскільки вчитель, який працюватиме в інклюзивних класах з дітьми з особливими освітніми потребами. потреби потреби в першу чергу повинні керуватися бажанням, навіть якщо він володіє повним набором знань, але у нього немає бажання працювати з такими дітьми, це призведе до колапсу, який не передбачить успіху. Підготовка до індивідуалізованого навчання та виховання дітей за шкалою 12 респондентів показала, що лише 15% вважають себе повністю підготовленими, їх готовність оцінюється на 7-9 балів, лише 54%, що свідчить про середній рівень готовності учнів, 4 до 6 балів – 22% людей і лише 18% оцінюють свою готовність від 1 до 3 балів, що свідчить про те, що, як не дивно, багато учнів вважають, що вони не готові до індивідуалізованого виховання та навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного класу. Основні страхи майбутніх вчителів стосуються розуміння власної недостатності знань у сфері корекційної та інклюзивної педагогіки, багато студентів не компетентно ставляться до форм і методів роботи з дітьми з обмеженими можливостями, але на диво інші вражають своєю компетентністю, пропонуючи методи: анкетування, спостереження, навчальна документація та роботи студентів, індивідуальні бесіди, тести тощо.

Надзвичайно велика кількість респондентів - 80% вважають, що шляхом самостійної роботи та самозбагачення знань, а саме за допомогою

інтернет - ресурсів, читання наукової та довідкової літератури можна отримати знання, необхідні для індивідуалізованого навчання та навчання дітей з особливими потребами, навчання в інклюзивному класі.

Помітними були результати відповідей щодо умов, створених у закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими потребами, які показали, що майже всі, а 87% респондентів вважають, що сьогодні лише частково створені умови для навчання дітей в інклюзивному класі свідчить про те, що учні думають треба щось змінювати, добудовувати, впроваджувати в розвиток інклюзивної освіти.

Висуваючи найважливіший принцип індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, 80% віддають перевагу принципу індивідуального підходу, оскільки вчитель повинен реалізовувати, працюючи з дитиною з особливими потребами, підхід, який притаманний тільки йому, оскільки кожна нозологія має свої особливості. Це сто шлях до серця дитини, за словами пана Володька, який врешті-решт принесе успіх. 10% - віддають перевагу принципу гуманістичної спрямованості, який спрямований на визнання цінностей особливої дитини, її прав і свобод, її вільного розвитку, поваги тощо. 8% - принцип індивідуалізації та адаптації, і лише 2% - вважають, що всі принципи є найважливішими, а головні виділити неможливо.

У свою чергу, ми також схилиємося до цієї точки зору, оскільки реалізація індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами була б неможлива без урахування принципу підходу індивіда та принципів гуманістичної спрямованості, доступності, індивідуалізації. і адаптація, баланс і маневреність. Бо лише у взаємозв'язку ці принципи можуть принести успіх у здійсненні ефективних процесів навчання та виховання.

Коли мова йде про питання, що описують позитивні та негативні риси особливої дитини, то слід зазначити, що майбутні педагоги бачать

багато позитивних рис у дітей з особливими потребами, кожна з яких записала не менше 3-4 ознак. Тому вважаємо за доцільне назвати їх: доброзичливість, сором'язливість, комунікабельність, бажання зблизитися з колективом, доброзичливість, чуйність, працьовитість, щирість, чесність, ввічливість, відкритість. Це нас дуже тішить, адже надзвичайно важливо бачити та розуміти позитивні риси особистості в роботі з дітьми з особливими потребами, а особливо при реалізації індивідуального підходу, адже дуже часто ми будемо на них покладатися.

Примітно також те, що учні вміють розрізняти позитивні та негативні риси – вони відчують дискомфорт на уроці, агресивність, замкнутість, лінощі, неадекватність, вразливість, дратівливість, неухважність, непосидючість, впертість, які також слід усвідомлювати та намагатися подолати. у процесі індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими потребами в інклюзивному класі. Як зазначалося вище, у дослідженні ми спробували проаналізувати рівень підготовки майбутніх учителів до індивідуалізованого навчання та навчання, що включає не лише професійну, а й психологічну підготовку. Лише 10% учнів перебувають на високому рівні психологічної підготовки, 50% – на достатньому, 35% – на середньому і 5% – на низькому.

Підсумовуючи, основні труднощі підготовки майбутніх учителів до індивідуалізованого навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі пов'язані з небажанням майбутніх учителів змінюватися, що включає проблему прийняття емоційності «особливої» дитини, відсутність знань про сутність індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими потребами, особливості його реалізації, а також про методи, форми, принципи та методи навчання дітей з особливими потребами. Така ситуація вимагає аналізу успішної зарубіжної практики, пошуку ефективних технологій з

урахуванням національного контексту, невідкладної розробки програм підвищення кваліфікації вчителів та наявності якісної психологічної підтримки для всіх учасників інклюзивного процесу.

Додамо ще одне зауваження до нашої позиції. Повністю розуміючи та частково розділяючи сумніви тих, хто скептично ставиться до перспективи перетворення вітчизняних шкіл на інклюзивні навчальні заклади, запровадження індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими потребами в інклюзивному класі, сумнівається у підготовці майбутнього вчителів для індивідуалізованого навчання, вважаємо, що це завдання складне, але розв'язне.

Головною умовою є досягнення головної мети інклюзії – прийняття права людей з інвалідністю на якість життя та на загальну гуманізацію суспільних відносин. Тому до завдання підготовки майбутніх педагогів до реалізації індивідуалізованого навчання та виховання дітей з обмеженими можливостями слід ставитися як до поняття, яке має впливати на всю соціальну систему, а не на окремі її елементи.

Оскільки ні садок, ні школа, ні хвора дитина ніколи не стануть «інклюзивними», якщо ми будемо дорослими та майбутніми вчителями, ми не створимо середовище інклюзивного суспільства, яке існуватиме на принципах доброзичливості, взаємодопомоги, розуміння та прийняття «не так, як я».

2.2. Особливості формування готовності майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.

На основі здійсненого аналізу педагогічної та психологічної літератури нам відомо, що індивідуалізоване навчання розглядається як певна стратегія стратегія в освітньому процесі інклюзивного простору: від

мінімальної модифікації в груповому навчанні до повного незалежного навчання, зокрема, учнів з особливими освітніми потребами, з індивідуальними особливостями, які педагогу треба спочатку виявити, а потім відповідно відреагувати на них, щоб забезпечити оптимізацію процесу соціалізації, навчання та розвитку. Зокрема, такі індивідуальні властивості включають: сімейну культуру, вік та рівень розвитку, стать, стиль навчання, потреби і сильні сторони, темперамент, інтереси та само сприйняття та ін.

Оскільки освітній процес неможливий без виховання молодших школярів, то під терміном «індивідуалізоване виховання» розуміємо таку організацію виховного процесу, в процесі якого індивідуальний підхід, індивідуалізація виховання та індивідуальна модель взаємодії вчителя та учня є пріоритетними.

Під час реалізації індивідуалізованого навчання і виховання вчитель початкової школи керується певними керівними положенням, які спрямовує на досягнення відповідного результату. Так, виокремлені нами принципи являються основоположними ідеями, що пронизують собою весь процес індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими потребами. До принципів індивідуалізованого навчання учнів з особливими освітніми потребами належать наступні:

- принцип індивідуального підходу;
- принцип гуманістичної спрямованості;
- принцип доступності;
- принцип індивідуалізації та адаптації;
- принцип балансу;
- принцип поєднання індивідуального та соціального;
- принцип відповідності розвиваючого середовища особливостям індивідуального і вікового розвитку дитини;
- принцип керованості тощо.

Ми переконані, що реалізація даних принципів можлива тільки за умови глибокої всебічної і ретельної підготовки у закладах вищої освіти майбутніх вчителів початкової школи, а саме наділення їх широким спектром спеціальних психолого-педагогічних знань, сучасними методиками і прийомами, які необхідні для професійного вирішення проблем дітей з різними освітніми потребами в процесі спільного навчання, що складатиме основу інклюзивної компетентності.

Незаперечним є той факт, що інклюзивна компетентність є однією з найважливіших якостей сучасного педагога, яка дозволить йому вільно та впевнено почуватися в інклюзивному загальноосвітньому просторі, допоможе зробити процес інклюзивного навчання більш ефективнішим і продуктивнішим. Зважаючи на важливість інклюзивної компетентності й на те, що в Україні дане поняття є маловживаним і недостатньо дослідженим, існує перспектива подальших більш глибоких і детальніших досліджень суті цього соціально-психологічного та педагогічного феномена, практичних шляхів його формування. Зокрема, інклюзивна компетентність педагога забезпечується сформованістю її складових.

Так, у структурі інклюзивної компетентності педагога науковець В. Бойчук виділяє наступні важливі компоненти:

- мотиваційно-ціннісний,
- когнітивно-операційний,
- рефлексивно-оцінний (Бойчук, 2011, с. 210).

До особливостей формування готовності майбутнього педагога початкової школи реалізувати індивідуалізоване навчання в інклюзивному просторі ми відносимо структуру базових якостей, притаманних компетентному педагогу. Зокрема, це такі якості:

- морально-особистісні якості педагога – це особистісні утворення, що характеризують ставлення людини до суспільства, праці, гуманне ставлення до людей, у тому числі з обмеженими можливостями здоров'я,

вимогливість до себе (гуманність, толерантність, альтруїзм, відповідальність, сміливість та ін.);

- особистісно-педагогічні якості, що визначаються природними задатками та розвиваються в процесі соціалізації особистості (любо до дітей, педагогічна інтуїція, доброзичливість, емпатія, комунікабельність та ін.);

- професійно-педагогічні якості, які формуються в процесі професійно-педагогічної діяльності (педагогічний такт, педагогічна спостережливість, педагогічний оптимізм, витримка, професійний ріст і т. п.).

Отже, сутність інклюзивної компетентності педагога як інтегративно- особистісної якості, вимагає сформованості спеціальних інклюзивних умінь. До таких умінь ми відносимо наступні:

- діагностичні;
- орієнтаційно-прогностичні;
- конструктивно-проектуювальні;
- організаційні;
- інформаційно-пояснювальні;
- комунікативні;
- аналітико-корективні;
- дослідницько-творчі.

У контексті нашого дослідження постає першочергове завдання перед майбутніми вчителями – оволодіння знаннями, вміннями та методикою здійснення індивідуалізованого навчання і виховання дітей з особливими потребами. З цією метою, для студентів напрямку підготовки «Початкова освіта» Путивльського ліцею №1 ім. Р. Руднева Путивльської міської ради створена можливість опанувати нормативну навчальну дисципліну «Основи інклюзивної педагогіки». Навчальною програмою передбачено 72 години, з них 34 години аудиторних (лекційних та

семінарських) і 38 години для самостійної роботи.

Насамперед, програма курсу «Основи інклюзивної педагогіки» побудована згідно з думками і переконаннями автора про існування такої залежності: чим нижчий рівень інтелектуального розвитку дитини, тим вищим має бути рівень освіченості учителя. Реалії сучасної освіти, беззаперечно, демонструють щонайбільших труднощів у підготовці інклюзивно-компетентного фахівця і зазнає саме методична підготовка.

Однак, саме методична підготовка складає основу інклюзивної компетентності і повинна, вважаємо, окреслювати такі напрямки:

- база й знання основ інклюзивної освіти:
- зміст і класифікація порушень психофізичного розвитку, визначення їх причини;
- загальна ознайомлююча характеристика сучасної системи освітньо-корекційних послуг;
- психолого-педагогічний опис дітей з психофізичними порушеннями:
- особливості розвитку дітей певної категорії порушення (залежно від класу, в якому працюватиме педагог);
- зміст реалізації індивідуального підходу до дітей згідно з тим, яка в них категорія порушення та відповідно до індивідуальних особливостей (корекційна методика навчання і виховання дітей з психофізичним порушеннями в умовах інклюзивного навчання:
- корекційна та педагогічна спрямованість сутності методики індивідуалізованого навчання і виховання;
- співпраця з педагогами інклюзивного середовища, які поводять корекційно-розвивальні заняття;
- відповідний зміст і методи роботи з батьками;
- форми співпраці з відповідними категоріями сімей;

- сутність роботи з сім'ями нормотипових дітей, спрямованої на створення сприятливої атмосфери в інклюзивному класі.

Переконані, така система методичної роботи забезпечить майбутніх вчителів не лише знаннями, а й дозволить їм виробити необхідні професійні вміння, набути інклюзивної компетентності.

Уміння критично аналізувати власну професійну діяльність, пов'язану з процесом інклюзивного навчання, здатність здійснювати не тільки свідомий контроль над результатами своїх навчальних дій, але й проводити аналіз реальних педагогічних ситуацій, неминуче виникаючих у процесі навчання, викликають необхідність використовувати на заняттях зі студентами активні методи навчання, і, зокрема, навчальні ділові ігри. Навчальна ділова гра – це спеціально організоване управління, інтегруюче професійну діяльність педагога, спрямовану на формування та відпрацювання його професійних умінь і навичок (Прядко, 2012, с. 7). Так, у процесі навчальних ділових ігор, участь студентів у конкретних проблемних ситуаціях, призводила до того, що у ході гри абстрактність ситуації та реальність професійної діяльності поступово стиралася.

Отже, імітуючи професійну діяльність педагога інклюзивного класу, навчальні ділові ігри стали для студентів не тільки ефективним засобом засвоєння знань і формування вмінь при роботі в інклюзивному освітньому просторі, а й способом формування інклюзивної компетентності.

Також, з метою формування адекватного ставлення майбутніх спеціалістів до осіб із вадами психофізичного розвитку ми пропонуємо студентам висловити власні міркування та оформити їх як «Кредо для підтримки». В якості прикладу, пропонуємо такі теми: «Дивись на мене не як на вихованця, чи пацієнта. Ти - є моїм сусідом»; «Спробуй мене зрозуміти. Тільки так ми зможемо стати друзями»; «Допоможи мені вивчити те, що я сам хочу знати»; «Не примірай до мене методики, теорії

та стратегії»; «Не допомагай мені тоді, коли ти сам вважаєш це за потрібне»; «Будь зі мною. І коли я буду конфліктувати з тобою, поясни це причиною мого самовираження» та ін. За нашими спостереженнями простежується той факт, що студенти охоче висловлюють свої міркування з обраної ними теми «Кредо». Очевидно, що такий вид самостійної роботи спрямовує майбутнього фахівця на внутрішнє усвідомлення інклюзивної філософії, прийняття тієї чи іншої вади дітей окремих категорій не як хвороби, а як стану, даного від природи, а також вміння адаптувати соціальне середовище, медичне та освітнє до таких дітей, а не навпаки.

Отже, на основі аналізу, ми пересвідчилися, що проблема розвитку інклюзивної компетентності майбутнього вчителя та особливості формування його готовності для здійснення індивідуалізованого навчання і виховання дітей з особливими потребами вимагає нових модифікацій у площині підготовки педагогів нової генерації, як конкурентоспроможних фахівців, здатних реалізувати сучасну філософію інклюзивної освіти. Перспективи подальшого дослідження потребує система оволодіння майбутніми фахівцями інноваційними прийомами та техніками, зокрема, новітніми арт-терапевтичними технологіями, що базуються на терапевтичному впливі мистецтва, його психокорекційному ефекті на особливу дитину.

2.3. Аналіз досвіду формування готовності майбутнього педагога до індивідуалізованого освітнього процесу в інклюзивному класі.

Аналіз точок зору щодо даного поняття не виявив у сучасних науковців суттєвих протиріч. Спільним є те, що проблему індивідуалізованого навчання вони розглядають як організацію навчального процесу з урахування індивідуальних особливостей та

розуміють як сам організаційну діяльність учнів. Для подальшого розуміння застосування форм індивідуалізованого навчання учнів з особливими освітніми потребами маємо зупинитись на особливостях психічної діяльності в процесі навчання. Так враховуючи дані нейроанатомії проаналізуємо процеси пам'яті у дітей з ООП. Так пам'ять – це закріплення, збереження і відтворення в мозку того, що відбувалося в минулому досвіді людини. Фізіологічною основою пам'яті є утворення в мозку тимчасових нервових зв'язків і їхня наступна актуалізація або відтворення. Пам'ять є основою формування інтелекту. Завдяки пам'яті фіксуються події минулого, узагальнюється досвід, набуваються певні знання та навички. Наприклад, у дітей із затримкою психічного розвитку пам'ять розвивається досить повільно, матеріал вони запам'ятовують лише після багаторазового повторення, швидко забувають і внаслідок цього не можуть в повній мірі використати ці знання на практиці. Причиною цього є певна недосконалість замикаючої функції кори головного мозку, що і обумовлює малий об'єм і уповільнений темп формування нових умовних зв'язків та їхню недовговічність. Особливо у цих дітей страждає довільна пам'ять. Обсяг пам'яті суттєво звужений. При відтворенні заученого матеріалу часто спостерігають спотворення. [3, с. 56]

В процесі розвитку співвідношення між довготривалою та короткочасною пам'яттю у дітей із затримкою психічного розвитку удосконалюється як в кількісному, так і в якісному плані. Краще розвивається довготривала пам'ять, в порівнянні з короткочасною. У цілому за рахунок механічної більша частина дітей з даною генетичною патологією здатна засвоїти навчальний матеріал. Це є подальшою основою для організації навчально-виховного процесу для цих дітей, що дасть їм можливість використовувати набуті знання, уміння в опанування предметів шкільного циклу, зокрема оволодіння навичками читання, письма, рахунковими операціями, навичками

самообслуговування тощо. Далі намагаємось проаналізувати можливі труднощі у навчанні дітей з особливими освітніми потребами, які виникають внаслідок недосконалої роботи психічних процесів. Так маємо достатньо даних щодо недорозвитку уваги у дітей з даною генетичною аномалією.

Отже, за даним фахової літератури увага – це виділення одних об'єктів психічної діяльності із множини інших і концентрація психічної діяльності на виділених об'єктах при одночасному абстрагуванні інших. Фізіологічною основою уваги є виникнення зони оптимального збудження в певних відділах кори головного мозку при більшому або меншому гальмуванні інших відділів кори. [5, с. 27]

Індивідуалізація навчальної діяльності може здійснюватись через фронтальну, групову і самостійну індивідуальну роботу учнів. Найбільш визнаною вважається саме остання, що має найбільш широкі можливості для індивідуалізації навчання. Основним засобом індивідуалізації при цьому є диференційовані завдання, які змінюються за ступенем складності, об'ємом та способом виконання. [7, с. 69]

Також продуктивною є ідея використання в якості ефективного прийому індивідуалізації дозованої допомоги при виконанні учнем самостійної роботи від зауважень по ходу діяльності до тимчасового спрощення умов роботи. В якості компонента діяльності вчителя щодо здійснення індивідуального підходу є керівництво навчальним процесом учнів класу шляхом надання їм диференційованої допомоги.

Так можемо визначити наступні види організації допомоги учням з особливими освітніми потребами:

- Планування навчальної діяльності (планування навчального завдання, алгоритмізація навчальної діяльності).
- Додатковий інструктаж по ходу навчальної діяльності (довідково-інформаційний, наочний, демонстраційний).

- Стимулювання навчальної діяльності (створення ситуації успіху, заохочення, покарання).
- Контроль за навчальною діяльністю (систематичний, вибірковий, епізодичний, активізація самоконтролю).

Виходячи з цього маємо визначити основні аспекти індивідуалізації та диференціації навчальної діяльності, а саме:

- ✓ наслідування індивідуалізацією та диференціацією принципів гуманістичної педагогіки;
- ✓ обов'язкове вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини і проектування її розвитку на всіх етапах навчання;
- ✓ професійно-орієнтована організація навчання дітей;
- ✓ індивідуальний і диференційований підхід не як пристосування до індивідуальних особливостей дитини в процесі навчання та полегшення її участі, а як засіб розвитку учнів шляхом подолання ними труднощів;
- ✓ індивідуалізація навчання через визначення програмного максимуму та мінімуму для кожного учня по окремому шкільному предмету;
- ✓ розподіл учнів на уроці за диференційованими групами (з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей, здоров'я, психічного розвитку);
- ✓ диференціація навчальних завдань для учнів за складністю, об'ємом, часом виконання;
- індивідуалізація оцінювання та перевірки виконання навчальних завдань;
- індивідуалізація навчання засобами позакласної діяльності (гуртки, творчі об'єднання).

Далі розглянемо, як на практичному досвіді застосовують основні прийоми індивідуалізації та диференціації навчання учнів з особливими освітніми потребами. Однозначно, на різних етапах проходження навчального матеріалу потрібно застосовувати наступні дії.

Наприклад, на етапі контролю за підготовленістю учнів (зниження темпу опитування, збільшення часу на відповідь біля дошки, дитині надається можливість робити попередні записи; учню надають приблизний план відповіді з навідними питаннями, застосування наочності, схем, плакатів, стимуляція оцінкою).

На етапі викладання нового матеріалу (дії вчителя спрямовані на підтримання інтересу до засвоєння нової теми, більш частіше звернення до особливих дітей з метою з'ясування ступеню розуміння ними нового матеріалу, залучення «сильних» учнів для повторного роз'яснення матеріалу, залучення невстигаючих учнів в якості помічників вчителя).

Наступний, не менш важливий етап - самостійна робота на уроці (подрібнення завдань на дози, етапи, вичленування складних завдань, звернення до аналогічних завдань виконаних раніше, посилення на необхідні у вирішенні завдань правила, властивості, стимулювання самостійної діяльності, ретельний контроль за виконанням завдання, виявлення помилок та їх своєчасне виправлення).

Однозначно, в процесі індивідуалізації роботи в інклюзивному освітньому середовищі має бути самостійна робота поза класом (підбір раціональних систем вправ, попередження можливих труднощів, застосування карток та алгоритмів виконання завдання, складання індивідуального плану подолання прогалин у знаннях).

На основі аналізу даних ми визначили основні теоретичні та практичні основи індивідуалізації освітнього процесу в інклюзивному середовищі. Таким чином, виокремимо наступні компоненти освітньої діяльності:

- Інтелектуальна готовність (достатній запас знань про оточуючий світ, уявлення про закономірності явищ, рівень розвитку пізнавальних інтересів, рівень пізнавальної діяльності, психічних процесів, сформованість мислення, рівень розвитку наочно- образного мислення,

сформованість символічної функції, уяви, усного мовлення).

- Психомоторна готовність (збалансованість процесів збудження і гальмування, становлення мови і мовлення, вербально-логічного мислення, розвиток дрібної моторики, зорово-моторної координації).
- Емоційно-вольова готовність (довільність поведінки, характер емоційності).
- Соціально-психологічна готовність (сформованість особистісного спілкування з дорослими, спілкування з дітьми, формування довільності).
- Особистісна готовність (сформованість до прийняття нової соціальної позиції школяра, сформованість пізнавального інтересу, рівень довільної поведінки, узгоджуваність мотивів, сформованість самооцінки).

На основі сформованих компонентів, дослідження одержаних матеріалів спрямованих на вивчення дітей з особливими освітніми потребами, а зокрема із затримкою психічного розвитку, можна сформулювати основні критерії готовності цієї категорії дітей до шкільного навчання, а саме:

- достатній рівень особистісної форми спілкування з дорослим;
- сформованість внутрішньої позиції школяра;
- узгодженість пізнавальної і соціальної мотивації;
- сформованість нижчого порогу навчання;
- рівень актуального розвитку довільності.

Аналіз літературних джерел та власний педагогічний досвід не вичерпав всіх питань пов'язаних особливостями індивідуалізації шкільного навчання дітей з даною генетичною патологією. Тим більше якщо перед нами постають проблеми не раннього і дошкільного періоду їх життя, а моменту навчання цих дітей у школі.

Висновки до другого розділу

Після викладення другого розділу своєї магістерської роботи,

завданням якої було проаналізувати систему підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження індивідуалізованого навчання та навчання дітей з особливими потребами, спеціального навчання в інклюзивному класі, здійснимо перший аналіз виконання студентами підготовки описаних проблем.

1. Таким чином, ми здійснили крок підтвердження освітнього досвіду, що дозволило виявити рівень підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі, отримати індивідуалізований матеріал про ставлення учнів до інклюзивного навчання, вміння теоретично обґрунтувати поняття «індивідуалізоване навчання» та «індивідуалізоване навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами», перевірити психолого-педагогічну налаштованість майбутніх учителів працювати з особливими дітьми і в свою чергу визначають систему підготовки педагогічної готовності.

Отже, результати показали, що лише 14% респондентів перебувають на високому рівні підготовки, 54% – на достатньому, 22% – на середньому та 18% – на низькому.

2. У 2-му розділі магістерської роботи одним із завдань був аналіз системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. Нам вдалося скласти аналітичний опис професійних дисциплін як важливих для професійно-освітньої підготовки майбутніх фахівців. До цих дисциплін належать: «Основи інклюзивної педагогіки», «Загальна психологія», «Психологія віку», «Дефектологія», «Загальні принципи педагогіки», «Педагогічна майстерність», «Основи педагогіки корекційної», «Інформаційні технології Коучинг».

3. У результаті аналізу ми можемо констатувати, що основні

труднощі в підготовці майбутніх учителів до індивідуалізованого навчання та виховання пов'язані з небажанням майбутніх вчителів початкових класів змінюватися, що створює проблему емоційного сприйняття «особливої» дитини, недостатнє знання сутності індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими потребами, особливостей його реалізації, а також методів, форм, принципів навчання дітей з особливими потребами. Крім того, у системі навчання ми бачимо сукупність взаємопов'язаних, і належним чином, організованих елементів навчання, що формують певну цілісність, що має спільну мету, в даному випадку - це підготовка майбутнього вчителя початкової школи до реалізації індивідуалізованого навчання і виховання дітей з особливими потребами в інклюзивному класі.

ВИСНОВКИ

У результаті магістерського дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Аналіз стану вітчизняних та зарубіжних досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи дав змогу стверджувати, що в психології та в педагогіці є певна кількість наукових розробок у цій науковій галузі. Основні ідеї вітчизняних та зарубіжних вчених покладені в основу реалізації індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

2. Вважаємо, що велике значення має теоретична значущість нашої роботи – обґрунтування ключової концепції дослідження. Таким чином, ми розуміємо індивідуалізоване навчання та виховання дітей з особливими потребами як систему виховних дій педагога, яка спрямована на соціалізацію та організацію навчально-виховного процесу, що враховує особливості психофізіологічних та індивідуальних здібностей, розвиток дитини, освіту дітей з особливими потребами, вибір учителем форм, методів і прийомів, також з урахуванням тривалості навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

3. Важливу частину професійної підготовки майбутніх учителів складають такі елементи, як ціль, зміст, функціонування та результативність. Крім того, ми наголосили, що професійно-педагогічна підготовка вчителів початкових класів для індивідуалізованого навчання дітей з особливими потребами в інклюзивному класі сьогодні характеризується багатогранним і різноманітним змістом і має носити інтегративний та міжпредметний характер. Тому інтегративний підхід є одним із пріоритетних напрямів удосконалення професійно-педагогічної освіти, оскільки пропонує всебічність, цілісність знань, підготовку системної думки майбутніх учителів. Сприяє глибокому розумінню навчальної активності, мобільності і варіативності навчального

викладання.

4. Проаналізували систему формування готовності майбутніх викладачів вищої школи на основі діагностики готовності студентів до індивідуалізованого навчання та навчання дітей з особливими освітніми потребами. Таким чином, навчальний процес ми розглядали через два основних показники: професійна зрілість, психолого-педагогічна зрілість. Відповідно до теоретичних положень організації експерименту та отриманих результатів, а саме: на високому рівні підготовки перебувають лише 12% студентів, на достатньому — 54%, на середньому — 22%, на середньому — 18%. на низькому рівні. Ми розробили та підтримали педагогічну підготовку, а саме: збагачувальну пізнавальну, активну, емоційно-регулюючу.

5. Працюючи над науковою роботою, нас вразило те, що на сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти не всі майбутні вчителі підготовлені до індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, хоча існує ряд дисциплін, які забезпечують підготовку майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими потребами в інклюзивному класі. Цей факт став для нас аргументом для розробки авторських рекомендацій та порад майбутнім педагогам щодо впровадження індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Насамкінець, ми вважаємо, що наше дослідження не охоплює всіх аспектів формування готовності майбутніх учителів до кола описаних проблем. Проблема вивчення реалізації моделі інклюзивної освіти стосовно соціального, насамперед емоційного, когнітивного розвитку кожної особливої дитини залишається актуальною, оскільки ця проблема є не лише соціокультурною, а й новою освітньою парадигмою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наукових праць. 2010. Київ: Університет «Україна», №7(9). 561 с.
2. Антонюк Л. Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. *Нова педагогічна думка : наук.-метод. журн.* Рівне: Рівнен. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. 2010. С. 12-23.
3. Балакірська Л.В. Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами. *Педагогічна майстерня.* 2011. С. 11–13..
4. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа.* 2011. № 3. С. 10–14.
5. Бондар В. Чи приживеться північноамериканська модель інклюзії в Україні : колект. моногр. *Рідна школа.* 2012. № 8/9. С. 20–27.
6. Будяк Л. В. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічна проблема *Вісник Черкаського університету : зб. наук. ст.* Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2011. Вип. 196. С. 139–145.
7. Будяк Л.В. Соціально-педагогічні умови інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітній простір України. *Вісник Черкаського університету : зб. наук. ст.* Серія: Педагогічні науки Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2010. Вип. 186. С. 23–27.
8. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ. Ірпінь: ВТФ Перун, 2004. 1425 с.
9. Володько В.М. Індивідуалізація й диференціація навчання: понятійно-категорійний аналіз. *Педагогіка і психологія.* 1997. № 4. С. 9–17.
10. Ворон М., Кавун Ю. Інклюзивна освіта: українські реалії. URL: http://atamanuk.at.ua/index/inkluzivna_osvita/0-21 (дата звернення:

15.10.2023).

11. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 1997. 376 с.

12. Демченко І.І. До проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Науковий огляд*. 2010. № 3. 21-23.

13. Демченко І.І. Пріоритети підготовки педагогів до соціалізації школярів в умовах інклюзивної освіти. *Вісник Черкаського університету : зб. наук. ст. Серія Педагогічні науки*. Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2011. Вип. 206. С. 37–40.

14. Дешплер Д. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах. *Дефектологія*. 2009. № 3. С. 9–14.

15. Жук В. Особливості інтегрування дітей з порушеннями слуху в загальноосвітній простір. *Дефектологія*. 2010. № 3. 16 с.

16. Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф. Русової : навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей вузів. Чернігів: РВК "Деснянська правда", 2006 232 с.

17. Захарова Н.М. Особливості соціально-педагогічного супроводу інклюзивного навчання учнів в умовах загальноосвітньої. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2011. № 3/4. С. 40–49.

18. Зотин М. Підготовка учителя. *Шлях освіти*. 1924. № 8. С. 1-14.

19. Ілляшенко Т. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі. *Початкова школа*. 2007. № 12. С. 46–49.

20. Ілляшенко Т. Яка вона - інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній школі. *Початкова школа*. 2011. № 5. С. 47–50.

21. Інклюзивна освіта в законодавчому просторі. *Відкритий урок*. № 10. 2009. С. 88–89.

22. Кашуба Л. В. Інклюзивна модель навчання: компетентнісний

підхід (інклюзивне навчання). *Завучу. Усе для роботи.* 2011. № 13/14. С. 32-15.

23. Колупаєва А.А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб: колект. моногр. 2011. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ». 273 с.

24. Колупаєва А.А. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : навч.-метод. посіб. Київ. 2010.

25. Колупаєва А.А., Єфімова С.М. Навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти ». К.: Науковий світ, 2010. 57 с.

26. Колупаєва А. Засадничі понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти. *Дефектологія.* 2009. № 2. С. 3–8.

27. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Дефектологія,* 2009. № 4. С. 3–4.

28. Колупаєва А.А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в кранах Європи. *Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади* : монографія. Київ: Педагогічна думка. 2007. 458 с.

29. Колупаєва А.А. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посібник: колектив. моногр. 2010. Київ. 128 с.

30. Колупаєва А.А.. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. *Путівник для педагогів* : навч.-метод. посібник: колект. моногр. 2010. Київ. 96 с.

31. Корніцова С. В. Запровадження інклюзивної освіти в ЗНЗ. *Початкова освіта.* 2011. № 20. С. 2–16.

32. Корніцова С. В. Запровадження інклюзивної освіти в ЗНЗ. *Управління школою.* 2011. № 1/3. С. 73–92.

33. Кравець Н. Особливості розумової працездатності школярів в умовах інклюзивної форми навчання. *Рідна школа.* 2009. № 11. С. 52–56.

34. Красномоєць В.А. Впровадження інновацій в освіті як

передумова соціального розвитку в Україні осіб з обмеженими фізичними властивостями. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 6. С. 199–203.

35. Кремень В.Г. Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

36. Крокер Ш. Політика підтримки інклюзії (канадський досвід). *Дефектологія*. 2009. № 4. С. 4–6.

37. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти. Як перейти від запитання "чому?" до запитання "як?". *Дефектологія*. 2010. № 3. С. 3–10.

38. Мазуряк С. В. Методичні рекомендації щодо організації та змісту інклюзивного навчання дітей із особливими освітніми потребами. URL: <http://osvitacv.com/index.php/2011-01-11-15-03-48/inclusive-education/methods/22068-guidelines-on-the-organization-and-content-of-the-inclusive-education-of-children-with-special-educational-needs> (дата звернення: 13.06.2023).

39. Миронова С.П. Основи корекційної педагогіки. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. 264 с.

40. Миронова С. Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Дефектологія*. 2011. № 1. С. 8–12.

41. Мігалуш А.О. Інклюзивна освіта - потреба суспільства. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"* : зб. наук. пр. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2007. Київ. № 2 (20), Ч. 1. С. 27–32.

42. Мороз Б. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання. *Дефектологія*. 2010. № 2. С. 28–30.

43. Носовець Н.М. К.Д. Ушинський і А.С. Макаренко про підготовку вчителя. URL: <http://www.nbu.gov.ua> 2 (дата звернення: 22.11.2023).

44. Обухівська А.Г. Психологу про дітей з особливими потребами у

загальноосвітній школі : колект. моногр. 2012. Тернопіль. Київ. 126 с.

45. Про затвердження заходів щодо впровадження інклюзивного навчання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2015 року № 1034 від 23 липня 2013 року. Міністерство Освіти і Науки України : наказ Міністерства Освіти і Науки України. Київ. 2013.

46. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання № 912 від 01 жовтня 2010 року : наказ Міністерства Освіти і Науки України. Міністерство Освіти і Науки України». Київ. 2010.

47. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання № 912 від 01.10.2010 р. : наказ Міністерства освіти і науки України. *Відкритий урок*. 2010. № 11. С. 6–7.

48. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти № 912 від 01.10.2010 : наказ Міністерства освіти і науки України.

49. Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах № 1224 від 09.12.2010 : наказ Міністерства освіти і науки України.

50. Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку №852 від 15.09.2008 : наказ Міністерства освіти і науки України.

51. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах № 872 від 15 серпня 2011 р.: постанова Кабінету Міністрів України / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF> (дата звернення: 04.08.2023).

52. Про затвердження типових штатів та штатних нормативів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку №1105 від

05.12.2008 : наказ Міністерства освіти і науки України.

53. Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями №568 від 10.06.2011 : наказ Міністерства освіти і науки України.

54. Прядко Л.О., Фурман О.О. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. 2012. Суми. 35 с.

55. Родименко І.М. Психологічний супровід інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. *Нива знань*. 2007. С. 8-12.

56. Сак Т. Інструментарій оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2011. № 3. С. 6–10.

57. Сак Т. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2010. № 1. С. 3–5.

58. Сак Т. Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2010. № 4. С. 8–11.

59. Сак Т. Організація навчального процесу в інклюзивному класі. *Дефектологія*. 2011. № 2. С. 8–11.

60. Сак Т. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів в умовах інклюзивного навчання. *Дефектологія*. 2010. № 2. С. 3–6.

61. Сак Т. Психологічний супровід учнів із затримкою психічного розвитку в інклюзивному класі (діагностичний напрям). *Дефектологія*. 2009. № 1. С. 16–19.

62. Сак Т., Р. Процюк. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному. *Дефектологія*. 2010. № 3. С. 12–16.

63. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія. Київ: Академвидав.

2006. 426 с.

64. Туріщева Л.В. Діти з особливостями розвитку в звичайній школі. Харків: Вид. група «Основа», 2011. 111 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

«ОПИТУВАЛЬНИК»

«Підготовка педагогів до індивідуалізованого навчання і виховання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного класу»

1. У чому сутність індивідуалізованої освіти як освіти, спрямованої на розвиток індивідуальності дитини?

2. Зробіть самостійне визначення поняття «індивідуалізоване навчання і виховання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного класу»:

3. В яких державних документах йдеться про необхідність здійснення індивідуалізованого навчання і виховання дітей?

Про що йдеться в тому чи іншому документі?

4. Чи поєднуєте Ви також думку про те, що якісну освіту мають отримувати всі діти незалежно від їхніх індивідуальних якостей або психофізіологічних особливостей?

А) Так

Б) Ні

В) Важко відповісти

5. Що послугувало тому, що почали працювати з дітьми з особливими потребами?

А) власне бажання;

Б) потреби навчального закладу, в якому працюю;

В) інша ситуація (опишіть, яка саме)

6. По дванадцятибальній шкалі на скільки Ви оцінюєте свою підготовленість до індивідуалізованого навчання і виховання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного класу?

- А) 10-12 балів
- Б) 7-9 балів
- В) 4-6 балів
- Г) 1-3 бали

7. Де на Ваш погляд Ви можливо найбільше почерпнути знання про індивідуалізоване навчання, його сутність, керівні положення, принципи та інше?

- А) з інших джерел
- Б) з періодичних видань
- В) після вивчення в ВНЗ спеціальних курсів
- Г) ваш варіант відповіді.

8. Вивчення яких, на Вашу думку курсів у ЗВО, дає змогу краще підготувати майбутнього педагога до здійснення індивідуалізованого навчання і виховання дитини з особливими потребами?

Чи можливо самостійно набути потрібних знань для здійснення індивідуалізованого навчання і виховання особливих дітей в умовах інклюзивного класу?

- А) так
- Б) ні
- В) частково

9. Як ви вважаєте, чи створені, на сьогоднішній день, відповідні умови для індивідуалізованого навчання і виховання дітей з особливими потребами?

- А) так
- Б) частково
- В) ні

10. Який, на Вашу думку, із принципів індивідуалізованого навчання,

є найголовнішим?

- А) принцип індивідуального підходу
- Б) гуманістичної спрямованості
- В) доступності
- Г) індивідуалізації та адаптації
- Д) балансу
- Е) принцип керованості

11. Які ви знаєте методи збору інформації про дитину з особливими потребами?

Які ви знаєте форми та види налагодження взаємодії з родинами дітей даних груп?

---

12. Які позитивні риси особистості ти можеш відзначити у дітей з особливими потребами?

---

13. Які негативні риси особистості ти можеш відзначити у дітей з особливими потребами?

---

14. По дванадцятибальній шкалі, на скільки Ви оцінюєте свою психологічну готовність до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами?

- А) 10-12 балів
- Б) 7-9 балів
- В) 4-6 балів
- Г) 1-3 балів

Додаток Б

ТЕМА:

**Теоретичні та методологічні основи індивідуалізованого
навчання та виховання дітей з особливими освітніми
потребами в умовах
інклюзивного класу.**

(Лекція, 4 год)

ПЛАН

1. Питання індивідуалізованого навчання та виховання в державних документах та програмах.
2. Історичний огляд досліджень сутності та змісту індивідуалізованого навчання та виховання у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці.
3. Принципи та умови реалізації індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного класу.
4. Особливості індивідуалізованого навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ:

1. В чому полягає сутність індивідуалізованого навчання, виховання?
2. Назвіть основні нормативно-правові документи, які регламентують індивідуалізоване навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного класу.
3. Дайте власне визначення ключовому поняттю «індивідуалізоване навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами».
4. В чому різниця індивідуалізованого від традиційного навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами? Відповідь обґрунтуйте.
5. Виокреміть основні, на ваш погляд, принципи індивідуалізованого навчання та виховання.

6. Виділіть особливості індивідуалізованого навчання дітей із порушеннями опорно-рухового апарату?
7. В чому полягає індивідуальний підхід до процесів навчання та виховання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного класу.